

DIS-CONNECTED:

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ NŐK

ÉS GYEREKEK ELLENI ERŐSZAK

MEGELŐZÉSE INTÉZMÉNYEKBEN ÉS

KÖZÖSSÉGI ALAPÚ SZOLGÁLTATÁSOKBAN

MAGYARORSZÁGON

101049690- DIS-CONNECTED

Országjelentés: Magyarország

VALIDITY ALAPÍTVÁNY

VALIDITY

FORUM
Human Rights

Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk köszönetet mondani minden interjúalanynak a jelentés elkészítéséhez nyújtott felbecsülhetetlen értékű hozzájárulásáért.

Szerzők

Bajnay Zsófia, Szegő Dóra, Tóth Krisztina

Kapcsolat

validity@validity.ngo

Projekthonlap

<https://validity.ngo/projects-2/dis-connected/>

Publikálás dátuma:

2024. február 29.

**Co-funded by
the European Union**

Az Európai Unió finanszírozásával. Az itt szereplő vélemények és állítások a szerző(k) álláspontját tükrözik, és nem feltétlenül egyeznek meg az Európai Unió vagy az Európai Oktatási és Kulturális Végrehajtó Ügynökség (EACEA) hivatalos álláspontjával. Sem az Európai Unió, sem az EACEA nem vonható felelősségre miattuk.

DIS-CONNECTED: Disability-based Connected Facilities and Programmes for Prevention of Violence against Women and Children

A nemi alapú erőszakot és a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermekek elleni erőszakot magas látencia jellemzi és túl kevés bejelentés érkezik ezekről az esetekről. A közelmúltbeli COVID-19 világjárvány tovább súlyosbította ezeket a problémákat. A „COVID-19 Disability Rights Monitor” [COVID-19 Fogyatékosjogi Monitorozás] globális jelentése számos olyan tanúvallomást rögzített, amelyek a fogyatékossgal élő nők és lányok elleni nemi alapú erőszak drámai növekedésére utalnak, beleértve a nemi erőszakot, a szexuális abúzust és a bűnüldöző hatóságok és családtagok által elkövetett zaklatást.

A projekt célja, hogy elősegítse a nők és gyermekek számára az erőszak és a bántalmazás bejelentését, valamint fejlessze a támogató szolgáltatásokhoz való hozzáférést és a biztonságosabb helyre való költözés módjait.

A projekt célja, hogy elősegítse a nők és a gyermekek számára az erőszak és visszaélések bejelentését, a hozzáférést a támogató szolgáltatásokhoz, és biztonságosabb helyre költözést. A projekt multidiszciplináris együttműködési és válaszadási protokollt hoz létre a bűnüldöző szervekkel, a szolgáltatókkal és az áldozatsegítő munkatársakkal közösen, hogy lehetővé tegye a megelőzést, a korai azonosítást és az erőszak elleni védelmet, amellyel a pszichoszociális és/vagy értelmi fogyatékossgal élő nők és gyermekek szembesülnek.

A konzorcium partnerszervezetei

A konzorciumban minden résztvevő országot egy-egy, a projekt végrehajtásában részt vevő, tapasztalt non-profit szervezet képvisel, az alábbiak szerint:

- Validity Alapítvány – Projekt koordinátor, Magyarország
- KERA Foundation, Bulgária
- Mental Health Perspectives, Litvánia
- Fenacerci – Federação Nacional de Cooperativas de Solidariedade Social, Portugália
- Fórum pro lidská práva, Szlovákia

TARTALOMJEGYZÉK

	Összefoglalás	6
--	----------------------	----------

01	Bevezetés	12
-----------	------------------	-----------

02	A kutatás célja és módszertana	15
	A kutatás kérdései és célkitűzései	16
	A kutatási terv	17

03	A jogi és szakpolitikai háttér	19
	Az erőszak megelőzésére és kezelésére vonatkozó nemzetközi jogi rendelkezések és szakpolitikák átültetése	20
	Az áldozatsegítő szolgálatok rendszerének és a fogyatékossgal élő nők és gyermekek támogatására irányuló szakpolitikák áttekintése	25
	A fogyatékossgal élő gyerekek és nők rendelkezésére álló jogorvoslatok	38

04	Interjúk	43
	Az erőszak felismerése: a főbb akadályok	44
	Az erőszak jelentése: akadályok és problémák	48
	Az erőszakos ügyekre adott válaszok lehetséges irányai	51
	Hogyan befolyásolta a helyzetet a COVID-19 világjárvány?	58

05	Összegzés és ajánlások	60
	Összegzés	61
	Ajánlások	64

---

	1. melléklet Interjúalanyok és kutatásetikai megjegyzések	73
	Interjúalanyok	73
	Kutatásetikai megjegyzések	73

ÖSSZEFOGLALÁS

A projektről

A nemi alapú erőszakot, valamint a kiszolgáltatott helyzetben lévő, fogyatékossgal élő nők és gyermekek elleni erőszakot gyakran figyelmen kívül hagyják, vagy nem számolnak be róla. A közelmúltbeli COVID-19 világjárvány tovább fokozta az elkövetett bántalmazások mértékét és rávilágított arra, hogy teljes mértékben hiányoznak az arra adandó megfelelő válaszreakciók. „A fogyatékossgal élő nők és gyerekek elleni erőszak megelőzése intézményekben és közösségi alapú szolgáltatásokban: DISCONNECTED” (101049690) egy részben az EU által finanszírozott, öt országban, Bulgáriában, Litvániában, Magyarországon, Portugáliában és Szlovákiában megvalósuló projekt. Fókuszában a pszichoszociális és/vagy értelmi fogyatékossgal élő nők és gyermekek által elszenvedett nemi alapú erőszak megelőzésének, korai azonosításának, bejelentésének és az arra adandó megfelelő válaszok elősegítése áll.

A kutatás kérdései

Ennek az országrportnak a célja a következő kérdések megválaszolása:

- 1) Magyarországon a mentális egészségügyi ellátás keretein belül milyen ellenőrző mechanizmusok, eljárások és protokollok állnak rendelkezésre a nemi alapú erőszak megelőzése és azonosítása, valamint annak jelentésének elősegítése érdekében az interszekcionalitás nézőpontjából megközelítve?
- 2) Milyen olyan támogató intézkedések állnak rendelkezésre, amelyek a pszichoszociális és/vagy értelmi fogyatékossgal élő nők és gyermekek számára lehetővé teszik, hogy a kapcsolati erőszakot jelentsék, valamint, hogy hozzáférjenek a megfelelő segítséghez, támogatáshoz, jogorvoslathoz és reparációhoz, ideértve azt is, hogy az erőszakos élethelyzetükből kiléphessenek?

A nemzeti kontextus

Magyarországon a fogyatékossgal élő személyek ellen elkövetett nemi alapú erőszakra vonatkozó jogi és szakpolitikai háttér jelentős hiányosságokat mutat, amint azt az ENSZ fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottsága a 2022. évi jelentésében is hangsúlyozta. A nemi alapú hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó joghézagoktól az intézményi ellátás keretein belül elkövetett bántalmazással kapcsolatos aggályokig a megállapítások rendszerszintű problémákra hívják fel a figyelmet, reformokat és a monitorozási mechanizmusok javítását sürgetve.

A kutatás jelentősebb megállapításai

- Magyarországon a jelenlegi jogi és intézményi keretek, illetve szabályozások hiányosságokat mutatnak a nemi alapú erőszak hatékony megelőzése, azonosítása és jelentése szempontjából. A fogyatékossgal élő nők és gyerekek gyakran nehézségbe ütköznek a bántalmazások azonosítása terén amiatt, hogy nem állnak rendelkezésükre a megfelelő információk, illetve források. Az előítéletek, a téves társadalmi felfogások, valamint a fogyatékossgal kapcsolatos és nemi sztereotípiák még inkább akadályozzák az átfogó szexuális felvilágosítást, azáltal, hogy a fogyatékossgal élő nőket gyerekként kezelik és megtagadják tőlük a testük feletti rendelkezési jogot, amely állandósítja sérülékenységüket.
- Az intézményi környezet termékeny talajt jelent az erőszak számára, ahol bizonyos esetekben az erőszak normalizálása is előfordul a személyzet megfelelő képzettségének hiánya, a munkaerőhiány és az intézményi túltelítettség miatt. A szociális ellátó intézményekben hiányoznak a hatékony panaszmechanizmusok, külső monitorozásuk pedig korlátozott, ezért olyan környezetet teremtenek, amelyben a fogyatékossgal élő nők és gyermekek elleni erőszak jelentése gyakran elmarad.
- A segítő szolgálatok, miközben pozitív lépéseket is tesznek, jelentős hiányosságokat mutatnak. A gyermekvédelmi rendszer hézagjai, a hiányosságok,

valamint az értelmi és pszichoszociális fogyatékossggal élő nők számára rendelkezésre álló menedékhonok hiánya jelentős kihívást jelentenek. A COVID-19 világjárvány hatásai tovább terhelték a segítőszolgálatokat, fokozták a bentlakásos intézményekben a feszültséget, az önálló életvitelt folytatók számára pedig jelentős törést okoztak a személyes és szakmai kapcsolatokban.

Főbb ajánlások

- **Az intézményi ellátás visszaszorítása az ENSZ fogyatékossgügyi bizottságának az intézményi ellátás visszaszorításáról szóló iránymutatásaival összhangban.** A fogyatékossggal élő személyek gondnokság alá helyezése nem tekinthető sem az önálló életvitel formájának, sem pedig a védelem formájának. A bejelentések megtétele és a segítség nem függhet a gondnoktól vagy a családtól. A tagállamoknak támogatott döntéshozatali rendszert kell kialakítaniuk, továbbá az intézményekben lakó, a bűncselekmények női és gyermek áldozatai számára, az ismételt áldozattá válás megelőzése érdekében, biztosítani kell a közösségen belüli önálló életvitelhez szükséges támogatást és eszközöket.
- **A fogyatékossggal élő személyekkel dolgozó szakemberek számára oktatást, illetve képzést kell nyújtani, összpontosítva az erőszak és a rossz bánásmód egyéb formáinak megelőzésre, valamint arra a valamennyi fogyatékossggal élő személyt megillető jogra, hogy közösségben éljen.** Valamennyi, fogyatékossggal élő személyekkel dolgozó szakembernek az erőszak megelőzéséről és kezeléséről szóló képzésen kellene részt vennie. Az oktatást, illetve képzést nyújthatják kormányzati szervek, felsőoktatási intézmények és civil szervezetek, fogyatékos személyek és szervezeteik bevonásával.
- **A fogyatékossggal élő személyeket oktatásban, illetve képzésben kell részesíteni a jogaikra, a szexuális edukációra, az erőszakra és az személyes integritásra kiterjedően.** A fogyatékossggal élő személyek gyakran nem ismerik fel, ha velük szemben erőszakot követnek el, mivel nem férnek hozzá a jogokról, az

erőszakról és a szexuális felvilágosítással kapcsolatos információkhoz. Az e témákat érintő oktatást életkornak megfelelően és a nemi kérdésekre érzékeny formában kell megszervezni. A fogyatékossgal élő nőket fel kell ruházni azzal a joggal, illetve részükre életkoruknak megfelelően segítséget kellene nyújtani annak érdekében, hogy saját maguk dönthessenek az életüket érintő kérdésekben.

- **Egyértelmű protokollokat kell létrehozni az intézményekben, így többek között a szociális otthonokban, az oktatási intézményekben és egyéb releváns intézményeken belül elkövetett erőszak jelentésére vonatkozóan.**

Elengedhetetlen az erőszak jelentésére szolgáló olyan külső eljárások létrehozása, amelyek függetlenek a személyzettől, a családtagoktól és a gondnokságot ellátó személyektől, különösen amiatt, hogy a nők és gyermekek elleni erőszak elkövetői jellemzően családtagok, a gondnokságot ellátó személyek, illetve gondozók. A protokollok és a feladatkörök tisztázása a hatóságokra nézve is szükséges. A család- illetve áldozatsegítő szolgálatok hatékonyabban tudnák fogyatékossgal élő klienseiket segíteni, ha az ügyeik megfelelő kezelésére vonatkozóan protokollal rendelkeznének.

- **Olyan könnyen hozzáférhető, bejelentésre szolgáló mechanizmusokat kell kialakítani, fogyatékos személyekkel együttműködve, amelyek segítik az áldozatokat abban, hogy a bűncselekményeket jelentsék.** A nőket és gyermekeket támogatni kellene abban, hogy a bűncselekményeket önállóan tudják bejelenteni, és hogy segítséget kapjanak, különösen az összeférhetlenséget jelentő helyzetekben, amikor az erőszakot a gondnokságot ellátó személy vagy a gondozó követi el. Az áldozatok számára olyan könnyen hozzáférhető, bejelentésre szolgáló mechanizmusokat is ki kell alakítani, amelyen keresztül kompenzációt kaphatnak.
- **A nemzeti és a független nemzetközi emberi jogi szervezeteknek rendszeres monitorozási látogatásokat kellene tenniük az intézményekben, illetve a közösségi alapú szolgálatoknál.** A monitoring látogatásokat előzetes bejelentés

nélkül, továbbá fogyatékossgal élő személyek és külső szervezetek részvételével célszerű lefolytatni. Ez elősegítené az intézményekben és a programok keretében a fogyatékossgal élő nők és gyermekek sérelmére elkövetett erőszak azonosítását.

- **Áldozatközpontú igazságszolgáltatási rendszer létrehozása.** Alapvető fontosságú az áldozatok bírósági eljáráshoz való hozzáféréseinek, illetve abban teljes részvételük biztosítása. Fontos, hogy az áldozatok számukra érthető nyelven, világos tájékoztatást kapjanak a rájuk váró következő lépésekről, a jogaikról és a számukra elérhető szolgáltatásokról, valamint az eljárás során kapható könnyítésekről. A büntetőeljárásban lehetőséget kell adni a fogyatékossgal élő gyermek- és női áldozatokkal, illetve tanúkkal való olyan bánásmódra, amely figyelemmel van az általuk átélt traumára.
- **Bővíteni kell a(z áldozat) segítő szolgálatok kapacitásait oly módon, hogy a fogyatékossgal élő nők és gyermekek által is igénybe vehető, korhoz, nemhez és fogyatékossgához igazodó szolgáltatásokat tudjanak nyújtani.** Az értelmi, illetve pszichoszociális fogyatékossgal élő nők további kihívásokkal szembesülnek az áldozatsegítő rendszerben való elhelyezésük, és az átélt traumát tekintetbe vevő gondozás tekintetében. A menedékházak férőhelyeinek száma igen korlátozott és nem áll rendelkezésre elegendő szakember, aki fogyatékossgához igazodó, az átélt traumát tekintetbe vevő ellátást tudna biztosítani.
- **A fogyatékossgal élő nők és gyermekek elleni erőszak jelenségének jobb megértése érdekében javasoljuk az igazságszolgáltatási rendszeren belüli adatgyűjtést kor, nem és fogyatékossg szerinti bontásban.** Az egyes szempontok szerinti bontásban megjelenített adatok segíthetnek pontosabb megvilágításba helyezni a fogyatékossgal élő nőkkel és gyermekekkel szemben elkövetett erőszak azonosított eseteinek mértékét, segíthetnek a rejtett trendek kimutatásában, továbbá nagyobb láthatóságot biztosítanak a problémának, amely új szakpolitikák kialakítását segítheti elő.

01

BEVEZETÉS

A DIS-CONNECTED projekt célja, hogy módot találjon az erőszak azonosítására és megfelelő megválaszolására, akárhol is történt, valamint, hogy segítsen a megelőzés, az azonosítás, illetve a válaszadás céljára szolgáló rendszerek és eljárások fejlesztésében. Kutatási jelentésünk elsődleges célközönségét szakpolitikai döntéshozók, igazságügyben és gyermekvédelemben dolgozók, ügyvédek, szolgáltatók, valamint olyan személyek alkotják, akik elhivatottak aziránt, hogy a fogyatékossgal élő nők és gyermekek számára biztonságosabb és befogadóbb környezetet lehessen kialakítani és céljuk a nemi és fogyatékossg-alapú erőszak megfékezése.

Ez a jelentés egy olyan átfogó vizsgálaton alapszik, amely egyrészt elméleti kutatást, másrészt értelmi fogyatékossgal élő nőkkel, az őket segítő, illetve információhoz való hozzáférésüket elősegítő és az erőszak bejelentésében közreműködő szakemberekkel, továbbá a büntető igazságszolgáltatási rendszerben dolgozó szakemberekkel végzett interjúkat foglal magába. Az interjúk azt tárják fel, hogy a jogi és szakpolitikai keretek között rendelkezésre álló eszközök a fogyatékossgal élő nők, illetve gyermekek számára milyen mértékben hozzáférhetőek, illetve azokat mennyiben alkalmazzák a gyakorlatban. Az interjúk alapján elemzést adtunk a bántalmazások kiderítésével kapcsolatos hiányosságokról, a bejelentések és a hatóságok által adott megfelelő válaszok akadályairól. A gyűjtött információk szintézisén keresztül a jelentés arra törekszik, hogy átfogó képet adjon a fogyatékossgal élő magyarországi nők és gyermekek jelenlegi helyzetéről és felvázolja annak rendszerszintű fejlesztésének lehetséges útjait.

A nők a nemi alapú erőszak különböző formáinak bármilyen élethelyzetben elszenvedőivé válhatnak, így például bentlakásos intézményekben, pszichiátrián, közösségi alapú szolgáltatásoknál és a tágabb közösségen belül, továbbá otthoni környezetben is. Az erőszakot az áldozatok eltérő mértékben és különböző formában tapasztalják meg, ezért a kutatásban központi szerepe volt az interszekcionális megközelítésnek, valamint mind a nemhez, mind a fogyatékossgához kötődő szempontok figyelembevételének.

A nők és a gyermekek elleni erőszakot gyakran hagyják figyelmen kívül, és sok esetben nemcsak hogy elmarad az ilyen jellegű jogsértések bejelentése, hanem azt sem ismerik fel a hatóságok, a nőket és gyerekeket segíteni hivatott létesítmények, illetve programok

---

alkalmazottai, sőt maguk az áldozatok sem, hogy azok bűncselekmények lennének. Egyrészt az a szándékunk, hogy segítsünk az áldozatoknak jobban megérteni, mi az és mit jelent, amit megtapasztalnak, és mik a jogaik. Célunk továbbá, hogy segítsünk a hatóságoknak, valamint az értelmi, illetve pszichoszociális fogyatékossgal élő nőket és gyermekeknek ellátást nyújtó szolgáltatóknak abban, hogy jobb rálátásuk legyen az előforduló erőszak mértékére és formáira., Emellett célunk, hogy biztosítsuk számukra azokat az eszközöket, amelyek az erőszak megelőzéséhez, felderítéséhez, bejelentéséhez és megfelelő megválaszolásához szükségesek, valamint az érintett nők és gyermekek számára segítséget nyújtanak.

Magyarországon a fogyatékossgal élő nők és gyermekek interszekcionális hátrányaik miatt összetett nehézségekkel szembesülnek: a nemi alapú erőszak – ideértve a fizikai, verbális és szexuális bántalmazást is – az élet különböző területein van egyszerre jelen, mint például a bentlakásos intézményekben, az egészségügyi és oktatási intézményekben, a nyilvános helyeken és magán otthonokban.

Jelentésünk bemutatja a rendelkezésre álló segítői infrastruktúra, valamint a jogi- és szakpolitikai keretek alkotta hazai környezetet, továbbá a fogyatékossgal élő nők és gyermekek valódi mindennapjait. A jelentésnek kiemelt célja volt a fogyatékossgal élő nőket és gyermekeket támogató intézmények, illetve infrastruktúra feltárása. Ide tartoznak többek között az áldozatsegítő szolgálatok, a gyermekvédelmi jelzőrendszer, a szociális ellátórendszer egyes tagjai, valamint a hatóságok, beleértve a rendőrséget, a gyámhatóságot és Alapvető Jogok Biztosának Hivatalát.

02

A KUTATÁS CÉLJA ÉS
MÓDSZERTANA

A kutatás kérdései és célkitűzései

A kutatás kvalitatív, feltáró jellegű módszeren alapszik. A kutatásban különböző forrásokból származó, kvantitatív és kvalitatív adatokat egyaránt felhasználtunk annak érdekében, hogy a szakpolitikákra, a gyakorlatra és a tapasztalatokra vonatkozó adatok kellően bőségesek és változatosak legyenek, valamint, hogy a kutatásban kellőképpen alátámasztott, és többféle módszer együttes alkalmazásával nyert megállapításokat és szilárd alapokon nyugvó ajánlásokat tehessünk. Módszerünk kellően rugalmas volt ahhoz is, hogy azt az öt partnerország mindegyikében, szükség szerint az adott nemzeti környezethez igazítva, speciális tematikus megközelítésben alkalmazni lehessen. A kvantitatív adatok meglévő adatbázisokból és forrásokból, míg a kvalitatív adatok félig strukturált interjúkból származnak.

A kutatás a következő célok megvalósítását irányozta elő:

- Meghallgatni a nőket és gyermekeket arról, hogy miket tapasztaltak, hogy a jelenlegi ellenőrzésre, bejelentésre és támogatásra szolgáló rendszerek mennyiben segítik őket, illetve hagyják őket cserben, és mire van szükség ahhoz, hogy a jogukat teljes mértékben tiszteletben tartsák és az erőszak jelentette problémák megfelelő azonosítása és kezelése megtörténjen.
- A pszichoszociális, illetve értelmi fogyatékossgal élő nők és gyermekek sérelmére elkövetett nemi alapú, illetve fogyatékossgal összefüggő erőszakra adható válaszokra vonatkozó magyar jogi háttér elemzése.
- A jelenlegi áldozatsegítő és közösségi alapú szolgáltatások azon különböző típusainak számbavétele, amelyek a fogyatékossgal élő nőket és gyermekeket célozzák meg vagy amelyek számukra is hozzáférhetők.
- Ajánlások megfogalmazása és közvetlen hozzájárulás olyan monitorozásra szolgáló módszerek, eszközök és több szakterületet érintő protokollok kidolgozásához, amelyek a bentlakásos otthonokban, közösségi alapú szolgáltatások során, illetve otthoni környezetben elkövetett, nemi és fogyatékossg-alapú erőszak azonosítására, jelentésére és annak megfelelő megválaszolására szolgálnak.

Ennek az országrportnak a célja a következő kérdések megválaszolása:

1. Az interszekcionalitás szemszögéből megközelítve milyen monitorozási mechanizmusok, eljárások és protokollok állnak rendelkezésre a nemi és fogyatékoság-alapú erőszak megelőzésére és azonosítására, valamint a bejelentések elősegítésére?
2. Az interszekcionalitás szemszögéből megközelítve milyen olyan támogató intézkedések állnak rendelkezésre, amelyek az értelmi, illetve pszichoszociális fogyatékosággal élő nők és gyermekek számára lehetővé teszik a bűncselekmény miatti feljelentés megtételét, a jogorvoslatokhoz és kompenzációhoz való hozzáférést, ideértve azt is, hogy az erőszakos élethelyzetükből kiléphessenek?

A kutatási terv

A kutatási terv vegyes módszertant alkalmaz, amely változatos forrásokból származó mind kvantitatív, mind pedig kvalitatív adatok felhasználásán alapszik. Feltáró kutatási tanulmányként célja, hogy jobban megvilágítsa Magyarországon az értelmi, illetve pszichoszociális fogyatékosággal élő nők és gyermekek ellen elkövetett erőszak jelenségét. A kutatás két részből, másodlagos elemzésből és félig strukturált interjúkból áll.

Az elméleti összefoglaló a magyar jogszabályi és szakpolitikai háttér áttekintésén, a nemzetközi jogszabályok és felülvizsgálatok átültetéséről szóló információk, statisztikai adatok és korábbi kutatási jelentések másodlagos elemzésén alapszik. Az erőszakot vagy egyéb bántalmazást átélt, pszichoszociális és/vagy értelmi fogyatékosággal élő nők és gyermekek tapasztalatainak összegyűjtésére elsősorban a félig strukturált interjúkon keresztül került sor. Az interjúkhoz különböző útmutatókat dolgoztunk ki az egyes célcsoportok számára, például az értelmi és/vagy pszichoszociális fogyatékosággal élő nők; a büntető igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek; a szolgáltatásnyújtók, szociális munkások, áldozatsegítő szakemberek, valamint egyéb olyan különböző szereplők számára, akik az értelmi vagy pszichoszociális fogyatékosággal élő nőkkel és gyerekekkel közvetlenül kapcsolatba kerülnek, és akiknek szintén szerepe lehet abban, hogy a bejelentést és a segítségnyújtást elősegítsék. Az interjúhoz adott útmutató arra szolgált, hogy valamennyi releváns témára kiterjedően elősegítse a társalgást, mindeközben meghagyva a kutatóknak

---

azt a rugalmasságot, hogy a beszélgetések menetének megfelelően további kérdéseket tegyenek fel.

A kutatási témák érzékenysége és a célcsoport különböző tagjainak rendelkezésre állása alapján az interjú résztvevőit vegyesen, kényelmi mintavétel és hólabda módszerű mintavétel útján választottuk ki. Az interjú résztvevői elsősorban a Validity szakmai hálózatából kerültek ki. Másodsorban, ezek az interjúalanyok további interjúalanyokat ajánlottak. 2023 júliusa és decembere között összesen 19 félig strukturált interjút folytattunk le 22 személlyel. Az interjúk, amelyek között 16 egyéni és 3 páros interjú található, 2 értelmi fogyatékossgal élő nő és 20 szakértő részvételével zajlottak.

A DIS-CONNECTED projekt eredeti metodológiájának megfelelően a célcsoport tagjaival, azaz olyan fogyatékossgal élő nőkkel és gyermekekkel szerettünk volna interjút készíteni, akik elsőkézből tapasztaltak érzelmi, fizikai vagy szexuális bántalmazást. A kutatói csoport lényeges erőfeszítéseket tett a résztvevők toborzása érdekében olyan szakemberek és intézmények megkeresésével, akik fogyatékossgal élő emberekkel dolgoznak és jelentős nehézségekkel szembesültek, amikor olyan fogyatékossgal élő nőkkel és gyermekekkel szerették volna felvenni a kapcsolatot, akik bántalmazás áldozataivá váltak. Két, fogyatékossgal élő nővel folytattunk le interjút.

Emellett, különös nehézséget jelentett azon erőszakos ügyek teljes történetének lekövetése a büntető igazságszolgáltatási rendszeren belül, amelyekről az interjúalanyok beszámoltak. Annak ellenére, hogy volt információ a bejelentés és a büntető eljárás különböző szakaszaiban tartó erőszakos ügyekről, sok résztvevő egy bizonyos idő eltelte után már nem értesült az ügyek menetéről. Éppen ezért a tanulmányba nem volt lehetséges egy teljes esettanulmányt belefoglalni, amely az eljárás valamennyi szakaszát bemutathatta volna. Végül, mivel a kutatásnak az volt a célja, hogy a résztvevők közvetlen tapasztalataiba nyújtson alapos betekintést, elengedhetetlenül fontos kiemelni, hogy a tanulmány a szélesebb lakosságra nézve statisztikailag nem reprezentatív.

03

**JOGI ÉS SZAKPOLITIKAI
HÁTTÉR**

Ez a fejezet a fogyatékossgal élő nők és gyermekek támogatására szolgáló, rendelkezésre álló szolgáltatásokat és aktuális szakpolitikákat foglalja össze, amelyet általában a fogyatékossgal élő személyek sérelmére, illetve kifejezetten a nők és gyermekek sérelmére elkövetett erőszak megelőzésére vonatkozó nemzetközi jogi rendelkezések célzott végrehajtásának áttekintése követ. Vizsgáltuk továbbá az intézményi ellátás visszaszorításának folyamatban lévő lépéseit, a gondnokság lehetséges alternatíváit és ezek alkalmazásának előfordulását az erőszakkal összefüggésben. Feltártuk továbbá a fogyatékossgal élő nőkre és gyermekekre fókuszáló monitoring- és panaszmechanizmusokat, valamint a nemzeti megelőző mechanizmus keretén belül az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalának tevékenységét. A fejezet a fogyatékossgal élő nők és gyermekek rendelkezésre álló jogorvoslatok, valamint a büntetőeljárásban a sérülékeny áldozatokat megillető különleges bánásmód jogintézményének bemutatásával zárul.

Az erőszak megelőzésére és kezelésére vonatkozó nemzetközi jogi rendelkezések és szakpolitikák átültetése

A fogyatékossgal élő személyek elleni erőszak

A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság 2022-es jelentése a legfontosabb témák között utal arra, hogy a magyar jogszabályi és szakpolitikai kereteken belül hiányzik az utalás a fogyatékossgal élő személyek többszörös és interszekcionális formában megjelenő hátrányos megkülönböztetésére, például a fogyatékossgal élő nők nemi

alapú hátrányos megkülönböztetésére.¹ Hivatkozva a megelőző jelentésében tett megjegyzésre (2018, 6. sz. megjegyzés), a bizottság azt ajánlja, hogy a részes állam a hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölését célzó jogszabályaiban ismerje el a hátrányos megkülönböztetés többszörös és interszekcionális formáinak előfordulását, így például a fogyatékossgal élő nők nemi alapú hátrányos megkülönböztetésének valamennyi formáját. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény 15. cikkére utalva, a kínzás és a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés tilalma kapcsán a bizottság 2022-es jelentése szerint aggodalomra ad okot az a fennálló gyakorlat, hogy pszichoszociális fogyatékossgal élő gyermekeket büntetésképpen elkülönítve helyeznek el. A bizottság a részes államnak azt ajánlja, hogy előzze meg a gyermekek elleni erőszak és a gyermekek kizsákmányolásának valamennyi formáját és szüntesse meg az intézményekben elkülönített helyiségek használatát a pszichoszociális fogyatékossgal élő gyermekek esetében.

Az erőszakkal és a bántalmazással kapcsolatban a jelentés felhívja a figyelmet arra, hogy a fogyatékossgal élő emberek, különösen a fogyatékossgal élő személyek gondozását ellátó intézményi kereteken belül a gyermekek rendszeres bántalmazásnak vannak kitéve, és; hogy hiányzik a bentlakásos gondozóotthonok és pszichiátriai intézmények független ellenőrzése.²

Fogyatékossgal élő gyermekek elleni erőszak

A 2020-as, Magyarországra vonatkozó, hatodik időszaki jelentés záró észrevételeit egy jelentés foglalja össze (a továbbiakban: a gyermekjogi bizottság 2020-as jelentése)³. A bizottság üdvözli a részes állam által a különböző területeken - többek között a lanzarote-i egyezmény hatályba lépésén keresztül a szexuális kizsákmányolással és a szexuális

---

¹ A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság záró észrevételei a Magyarországról szóló együttes második és harmadik időszaki jelentésre vonatkozóan. A fogyatékossgal élő személyek jogai-
val foglalkozó ENSZ bizottság Magyarországról együttes időszaki jelentést fogadott el 2022 májusában. L. CRPD/C/HUN/CO/2-3, 3. o.” Az egyes jogok (az egyezmény 5-30. cikke)”

² A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság záró észrevételei a Magyarországról szóló együttes második és harmadik időszaki jelentésre vonatkozóan. 2022. május 20., Záró észrevételek 33. pont, 8.o.

³ Gyermekjogi Bizottság: a Magyarországra vonatkozó, hatodik időszaki jelentés záró észrevételei. 2020. március 3. (CRC/C/HUN/CO/6)

bántalmazással szembeni védelem területén - elért eredményeket.⁴ A gyermekjogi bizottság 2020-as jelentése által elismert, a gyermekjogi bizottság ajánlásaival összhangban történt egyik fontos intézményi előrelépés a Barnahus-modell⁵, azaz egy olyan gyermekbarát és az átélt traumákat tekintetbe vevő intézményi központ alkalmazásának bevezetése volt, amely a büntetőeljárás során védelmet nyújt az erőszakot átélt gyermekeknek. Ugyanakkor a jelentés aggályokat fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy a Barnahus-alapú szolgáltatások mennyiben érhetők el ténylegesen és alapesetben a gyermekáldozatok számára.

A gyermekjogi bizottság 2020-as jelentése a családi környezettől megfosztott gyermekekre az egyik leginkább aggodalomra okot adó témaként utal. A bizottság aggodalmát fogalmazta meg amiatt, hogy egyre több gyermek kerül szakellátásba, akik közül sokan még mindig intézményi környezetben élnek, valamint a szakellátásban lévő gyermekek által elszenvedett erőszak és bántalmazás miatt. Egyebek mellett a bizottság sürgette a gyermekek intézményi gondozásának visszaszorítását a forrásoknak a családok javára történő átirányítása mellett, a családi környezetben való gondozás előmozdítása és támogatása, valamint az intézményi ellátásba vétel megelőzése érdekében.

A gyermekjogi bizottság 2020-as jelentésében megfogalmazott további aggályok között szerepel, hogy a gyermekek elleni erőszak valamennyi formájának (így a szexuális bántalmazás) megelőzésére és kezelésére szolgáló nemzeti stratégiára vonatkozóan nincs információ, illetve a gyermekek ellen elkövetett erőszakos esetek hatóságok felé történő jelentésére szolgáló eljárások alacsony hatékonysága. A jelentés hivatkozik a gyermekek igényeihez igazított mechanizmusok hiányára is, különösen a szakellátás vonatkozásában, például a fogyatékossgal élő gyermekeket ellátó gyermekotthonokban elkövetett erőszak bejelentését segítő és azt előmozdító mechanizmusok hiányára. A gyermekjogi bizottság 2020-as jelentése felhívta a figyelmet olyan eszközök szükségességére, amelyek biztosítják, hogy a panaszmechanizmusok biztonságosak legyenek, és olyan intézkedések fontosságára, amelyek jobban motiválják a gyerekekkel szemben elkövetett erőszakos esetek azonosítását, dokumentációját és büntetőjogi eszközökkel való üldözését.

---

⁴ Az Európa Tanács Egyezménye A gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen. Elérhető: <https://rm.coe.int/168046e1d2>

⁵ Barnahus Hungary. Elérhető: <https://barnahus.hu/>

A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság korábban említett, 2022-es időszaki jelentése felhívja a figyelmet arra, hogy a gyermekjogi bizottságnak az intézményi gondozásban lévő, fogyatékossgal élő gyermekek ellen elkövetett szexuális bántalmazásokra és rossz bánásmódra vonatkozó, 2020-as ajánlásait nem vették kellőképpen figyelembe. A bizottság a részes államnak azt ajánlja, hogy dolgozzon ki átfogó stratégiát és jogi garanciákat a fogyatékossgal élő személyek elleni erőszak és kizsákmányolás valamennyi formájának megelőzése és az azok elleni küzdelem érdekében.

Fogyatékossgal élő nők elleni erőszak

Jelenleg Magyarország az uniós tagállamok közül azon néhány ország közé tartozik, amelyek aláírták, de 2014 óta nem ratifikálták az isztambuli egyezményt, azaz az Európa Tanácsnak a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről szóló egyezményét. A ratifikáció hiánya miatt különös jelentősége van a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvről szóló javaslatnak.⁶ A Magyarországról szóló kilencedik időszaki jelentés záró észrevételeinek⁷ részeként a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölésével foglalkozó bizottság ('CEDAW bizottság') felhívja a magyar Részes felet, hogy vizsgálja felül azon álláspontját, miszerint nem kívánja ratifikálni az isztambuli egyezményt, ugyanis a ratifikáció hiánya tovább gyengíti a nők és lányok védelmét, megfosztja őket az őket megillető jogoktól és nem összeegyeztethető a korábban említett nemzetközi emberi jogi normákkal és alapelvekkel. A CEDAW bizottság emlékeztetett a nők igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréséről szóló 33 (2015) sz. általános ajánlására, és ajánlja, hogy a Részes fél számolja fel a nők és lányok igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréseinek akadályait, „többek között a következők révén: (a) végezzen kutatást annak érdekében, hogy azonosítani tudja a nők és lányok igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréseinek akadályait, így különösen olyanokét, akik ki vannak téve a hátrányos megkülönböztetés interszekcionális formájának, valamint hozzon hatékony intézkedéseket ezen akadályok leküzdésére, például ismertesse meg a nőkkel

---

⁶ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről, 2022. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0105>

⁷ ENSZ Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottsága: a Magyarországra vonatkozó, kilencedik időszaki jelentés záró észrevételei, 2023.március 2.

jogaikat, és javítsa az igazságszolgáltatás rendszeréhez való hozzáférést (4.o., 14 sz. ajánlás, (a) pont). A bizottság felhívja a figyelmet, hogy szükséges „megismertetni a nőket és lányokat, többek között a vidéken élőket, a roma származásúakat, a fogyatékossgal élő nőket és az idősebb nőket, a velük szemben elkövetett jogsértések megállapítása érdekében igénybe vehető jogorvoslatokról” (4.o., 14 sz. ajánlás, (c) pont).

A gondnoksággal kapcsolatban vitatott egyik probléma szorosan kapcsolódik az erőszakos reprodukív egészségügyi gyakorlat kérdéséhez.

A kényszersterilizáció és a kényszer-fogamzásgátlás létező erőszakos gyakorlatnak számít a fogyatékkal élő nők tekintetében.⁸ A fogyatékossgal élők jogaival foglalkozó magyar szakértők gyakorlati tapasztalata alapján a kényszer-fogamzásgátlás a fogyatékossgal élő személyek lakhelyüül szolgáló intézmények napi szintü gyakorlatata. Amennyiben a fogamzásgátlás nem opció, az intézmény a sterilizációt választja. Magyarország azon három uniós ország közé tartozik, amely a kiskorúak sterilizációját nem bünteti. A jog igen megszorító, és a sterilizációt csak különleges esetekben engedi, bírói döntés alapján. Azonban abban az esetben, ha a fogyatékossgal élő nő nehezen fejezi ki magát, előfordulhat, hogy a bíró a döntését a gondnokok véleménye alapján hozza meg.⁹

---

⁸ Ibid, 12.o

⁹ Az egészségügyröl szóló 1997. évi CLIV. törvény módosítása. 8. §

Az áldozatsegítő szolgálatok rendszerének és a fogyatékossgal élő nők és gyermekek támogatására irányuló szakpolitikák áttekintése

Az erőszak áldozatait segítő szolgálatok

Magyarországon 2017-től kezdődően áldozatsegítő központokat hoztak létre, amelyeket az Igazságügyi Minisztérium tart fenn.¹⁰ 2023-ban 15 áldozatsegítő központ működött.¹¹ Alapvető feladatuk, hogy a bűncselekmények áldozatai számára tájékoztatást nyújtsanak az áldozatsegítés rendszeréről és összekössék őket a rendelkezésre álló szolgálatokkal. Speciális segítséget nyújtanak az erőszakos cselekmények áldozatainak, például pszichológiai segítséget, jogi segítséget, illetve tájékoztatást az áldozatok számára rendelkezésre álló pénzügyi- és jogsegély különböző formáiról. 2018-ban, a gyermekjóléti központok részeként, fogyatékossgügyi tanácsadók alkalmazásával, országos hálózat formájában fogyatékossggal élőket segítő információs és koordinációs pontok nyíltak. A hosszútávú cél egy olyan, az egész országra kiterjedő rendszer kialakítása, amely elősegíti az információkhoz és a szolgáltatásokhoz való akadálymentes hozzáférést. Ezek a pontok lehetséges felületként szolgálhatnak arra, hogy fogadják az erőszak áldozatainak jelzéseit.¹² 2020-ban krízisambulanciákat hoztak létre.¹³ A krízisambulanciák pszichológiai, jogi és szociális segítséget nyújtanak az állampolgárok, elsősorban a kapcsolati erőszak áldozatává vált nők számára, valamint segítik a hozzáférést a további kríziskezelő szolgáltatásokhoz. Magyarországon valamennyi régiót lefedve, kilenc ambulancia működik, amelyek az áldozatok számára személyesen, telefonon vagy e-mailen keresztül, anonim módon érhetőek el.¹⁴ A szolgáltatások nők és férfiak számára egyaránt elérhetőek, azonban a férfi áldozatok ritkán veszik őket igénybe. A férőhelyek hiánya miatt csak nagyon kevés szálláshelyen tudják

¹⁰ Áldozatsegítő Központ. Áldozatsegítő Központok. Elérhető: <https://vansegitsegitseg.im.gov.hu/aldozatsegito-kozpontok/>

¹¹ Kormányhivatalok. Áldozatsegítő szolgálatok. Elérhető: <https://kormanyhivatalok.hu/kormanyhivatalok/zala/megye/aldozatsegito-szolgalatok>

¹² Egységes Fogyatékossgügyi Információs Portál. Információs és koordinációs pontok. Elérhető: <https://www.efiportal.hu/hir/informacios-es-koordinacios-pontok/>

¹³ Kríziskezelő hálózat. Elérhető: <https://tudunksegiteni.hu/kriziskezelo-halozat/>

¹⁴ Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat. Kríziskezelő szolgálatok. Elérhető: <https://okit.hu/kriziskezelo-szolgalatok>

befogadni az erőszak férfi áldozatait.¹⁵

Ha a rendőrség vagy a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagja kapcsolati erőszak áldozatáról szerez tudomást, az áldozatot átirányítják az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálathoz¹⁶ (OKIT, a nap minden órájában működő, ingyenesen hívható segélyvonal), amelynek feladata a kockázatértékelés, veszélyhelyzetben pedig gondoskodik az áldozatok biztonságos szálláshelyen történő elhelyezéséről. Ilyen védett szálláshely például a családok átmeneti otthona, a titkos menedékházak, a krízisközpontok és a gyermekvédelmi szolgálatok keretében működő gyermekotthonok. A 2020-as adatok szerint 20 krízisközpont, 8 titkos menedékház, 2 családok átmeneti otthona áll rendelkezésre, amelyek összesen 320 férőhelyet tudnak biztosítani a kapcsolati erőszak áldozatai számára.¹⁷

A krízisközpontokat működtető szolgálatok számára szabályokat és iránymutatásokat tartalmazó szakmai protokoll szerint a családok elhelyezése során „tekintettel kell lenni a családtagok speciális szükségleteire is, például a fogyatékoság miatti akadálymentesítés biztosítására vagy egyéb szükségletekre.”¹⁸ A hazai szakemberek tapasztalata szerint azonban létező probléma a kapcsolati erőszak fogyatékosággal élő áldozatai esetében a megfelelő szálláshely hiánya.

Ezt a véleményt erősíti meg a fogyatékosággal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság 2022 májusi, Magyarországról szóló második és harmadik időszaki jelentése. A kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaélésektől való mentesség¹⁹ kapcsán a jelentés problémaként veti fel, hogy nem állnak rendelkezésre a kapcsolati erőszak áldozatait ellátó szolgálatoknál a fogyatékosággal élő nők számára megfelelő szálláshelyek, ezért azt ajánlja az állam számára, hogy „34. (d) *biztosítsa, hogy a kapcsolati erőszak áldozatává váló, fogyatékosággal élő lányokat és nőket segítő valamennyi szolgáltatás, például a segítőközpontok, veszélyhelyzeti szálláshelyek számukra hozzáférhetőek legyenek és ott*

---

¹⁵ A krízisambulancia hálózat egyik alkalmazottjától, egy szociális szakembertől származó információ.

¹⁶ Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat. Elérhető: <https://okit.hu/>

¹⁷ Clerget-Tasi, B. (2020) Titkos menedékház: lehetőség a gyógyulásra és az újrakezdésre. Elérhető: <https://csalad.hu/csaladban-elni/titkos-menedekhaz-lehetoseg-a-gyogyulasra-es-az-ujrakezdesre>

¹⁸ Szakmai Protokoll Családok Átmeneti Otthona Keretében Működtetett Krízisközpontok számára 2018. EMMI

¹⁹ A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény, 16. cikk

*megkapják a szükséges támogatást*²⁰, azonban a kríziskezelő szolgálatok tapasztalata szerint²¹ a rendszerből valójában hiányoznak a különböző fogyatékossgal élő személyek krízisintézményekben való elhelyezésére vonatkozó egységes protokollok és szakpolitikák. Nincsen elég forrás orvosi személyzet és korrepetáló tanárok alkalmazására. Ennél fogva egy fogyatékossgal élő személynek a menedékházba való befogadásáról eseti alapon döntenek. Vannak olyan befogadóbb szemléletű menedékházak, amelyek fogyatékossgal élő nőket és gyermekeket is el tudnak helyezni, némely városnak pedig saját, helyi megoldása, illetve protokollja van.

Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat, valamint a családsegítő és gyermekvédelmi intézmények ismerik ezeket a menedékházakat, illetve védett szálláshelyeket és általában felhívják őket, ha olyan, fogyatékossgal élő családdal vagy személlyel találkoznak, akinek az őt ért erőszak miatt szálláshelyet kell biztosítani. Mivel a rendszernek nem állnak rendelkezésére a megfelelő pénzügyi és személyzeti erőforrások a fogyatékossgal élő személyek elszállásolására, a védett szálláshely vezetője eseti alapon dönt arról, hogy fel tudják-e vállalni a felelősséget és megfelelően el tudják-e látni a fogyatékossgal élő nők és gyermekek szükségleteit. Egyébként a gyermekek elhelyezése a szülő forrásaitól és a gyermek szükségleteire vonatkozó információktól függ. A fogyatékossgal, és különösen az értelmi vagy pszichoszociális fogyatékossgal élő nők menedékházban való elhelyezése nehezebb. Általános tendencia, hogy a fizikai segítségre szoruló személyek, az idősek és a pszichiátriai betegek vannak a leghátrányosabb helyzetben.²² A menedékházak, illetve krízisambulanciák vezetőitől származó információk szerint a fogyatékossgal élő személyek helyzete aktuális téma a kríziskezelő szakemberek között.

---

²⁰ A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság záró észrevételei a Magyarországról szóló együttes második és harmadik időszaki jelentésre vonatkozóan. 2022. május 20., 8.o.

²¹ Egy krízisközpont és titkos menedékház igazgatójának, valamint egy krízisambulancia igazgatójának anonim módon megosztott tapasztalatai.

²² A krízisambulancia vezetője által megosztott információ szerint a krízisszakértők igyekeznek a Belügyminisztériumnál eljárni annak érdekében, hogy alkossák meg a szükséges jogi szabályozást és protokollokat azokra az esetekre, amikor más intézményben, pl. idősek otthonában vagy pszichiátriai osztályon szükséges elhelyezni olyan idős személyeket és pszichiátriai betegeket, akik erőszak áldozataivá váltak.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer nemzeti jogi keretét a gyermekek védelméről szóló törvény²³ hozta létre. A törvény bizonyos intézmények és szakemberek számára előírja, hogy jelzéssel éljenek a gyermek veszélyeztetettsége vagy annak gyanúja esetén a helyi családsegítő és gyermekvédelmi szolgálat, súlyos veszélyeztettség esetén pedig a rendőrség felé. A gyermekek védelméről szóló törvény alapján, a veszélyeztetett gyermekekkel kapcsolatos kötelező jelzőrendszer jött létre. Minden olyan esetet jelenteni kell, amikor egy gyermek "veszélyeztetett", vagy a gyermek veszélyeztetés kockázatának van kitéve, tekintet nélkül az elkövető személyére (felnőtt vagy gyermek), az előfordulás helyszínére (fizikai helyszínek vagy online térben elkövetett cselekmények). A törvény a veszélyeztetettséget úgy határozza meg, mint olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. A veszélyeztetettség a bántalmazásnál szélesebb körben előforduló jelenség, azonban magában foglalja az elhanyagolás, az érzelmi, fizikai és szexuális bántalmazás valamennyi formáját is.

A jelzőrendszernek tagja valamennyi olyan intézmény és ezen intézmények valamennyi olyan dolgozója, aki gyermekekkel kapcsolatba kerül, így különösen az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, a rendőrség, az ügyészség, a köznevelési intézmények, valamennyi gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó és gyermekvédelemmel foglalkozó kormányzati szerv, a családsegítő szolgálatok, valamint az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek. A bejelentett esetekkel a helyi, illetve területi család- és gyermekjóléti szolgálat foglalkozik.

Az intézményi ellátás visszaszorítása és a gondnokság intézménye az erőszakkal összefüggésben

Az intézményi ellátás visszaszorításáról szóló ENSZ iránymutatások („IV – iránymutatások”)²⁴ fontos standardokról és alapelvekről rendelkeznek, továbbá konkrét ajánlásokat fogalmaznak meg a segítséghez és igazságszolgáltatáshoz veszélyhelyzetekben való hozzáféréssel kapcsolatban, összhangban az intézményi ellátás visszaszorításának folyamatával. Az

---

²³ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 17. §.

²⁴ A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottság: Iránymutatások az intézményi ellátás visszaszorításáról, ideértve a veszélyhelyzetekben történő ellátást is, 2022. október 10.

iránymutatás szerint kívánatos lenne, hogy a Résztes államok az intézményi keretek közötti ellátást a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni erőszak egyik formájaként ismerjék el, több okból is kifolyólag. Emellett az intézményi keretek közötti ellátás a fogyatékossgal élő személyeket pszichotróp gyógyszerek alkalmazása révén egészségügyi kényszerbeavatkozásnak, kábító hatású szerek beadásának és más beavatkozásoknak teszi ki szabad, előzetes és tájékoztatáson alapuló beleegyezésük nélkül, továbbá ellentétben áll a fogyatékossgal élő személyeknek az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jogával. Ezokból kívánatos, hogy a Résztes államok szüntessék meg az intézményi keretek közötti ellátás valamennyi formáját, fejezzék be az intézményekben való elhelyezéseket és tartózkodjanak az intézményeket támogató további beruházásoktól (IV-iránymutatás, 1-2.o.)

Ahogy az a fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottság 2019-es jelentése is megfogalmazza, az intézményi ellátás még ma is létező gyakorlat és a fogyatékossgal élő személyeknek a nagylétszámú intézményekből a közösségi alapú szolgáltatások körébe történő áthelyezése nem elegendő. A TASZ által végzett szociálpolitikai fókuszú kutatás²⁵, szerint az intézményi környezetben élő, fogyatékossgal élő személyeknek nagyon kevés közvetlen emberi kapcsolata van és kevés a kötődésük a helyi közösség tagjaihoz, továbbá a családtagjaikkal való kapcsolatuk is teljesen vagy nagymértékben hiányzik. Ezek a körülmények, az intézménytől való függésük és a nagylétszámú intézetek szabadságkorlátozó jellege fokozza sérülékenységüket a lakótársaik és a személyzet általi bántalmazással és erőszakkal szemben. Az alapvető jogok biztosa több jelentéséből is kitűnik, hogy a nagylétszámú intézményi környezetben a lakhatási feltételek sértik az emberi méltóságot, továbbá rámutatnak az elégtelen anyagi és személyzeti feltételekre, valamint arra, hogy a rossz bánásmód és bántalmazás létező jelenség a nagylétszámú intézményi környezetben.²⁶ Az egyik jelentés kitér arra, hogy a pszichiátriai betegek és értelmi fogyatékossgal élő személyek Bács-Kiskun megyei lakóotthonában, az

---

²⁵ TÁRKI (2006). Fogyatékossgal élő emberek életminősége és ellátási költségei különböző lakhatási formákban. Elérhető: https://www.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160408_fszk.pdf; p:16

²⁶ Egyéb esetek mellett az alapvető jogok biztosa több vizsgálatot folytatott bentlakásos intézményben és több esetben megállapította, hogy rossz bánásmódot és bántalmazást követtek el. (AJB 3330/2010., AJB 4304/2010., AJB 4906/2010., AJB 3167/2011.)

otthon egyik, értelmi fogyatékossgal élő lakója teljes elszigeteltségben él állandó korlátozások közepette a 7. számú teremben (pl. egy asztal lábához van kötve, nem hagyhatja el a szobáját, pórázon viszik fürdetni). Ezek a korlátozó intézkedések nem szerepeltek a beteg egészségügyi dokumentációjában.²⁷

Büntetőeljárások indultak, és több ügyben indult nyomozás több nagylétszámú bentlakásos intézménnyel szemben. Például a Szigetvári Járási Ügyészség egy közalkalmazott által egy szociális otthon két lakójának sérelmére elkövetett testi sértés ügyében emelt vádat, a Baranya Megyei Ügyészség által 2019-ben nyilvánosságra hozott hírek szerint. A legnagyobb nyilvánosságot kapó Topház-ügyet a Validity Alapítvány tárta fel 2017-ben. A vád szerint többen, köztük gyermekek, súlyosan alultápláltak voltak, az elhanyagolás jelei látszottak rajtuk, valamint lakatokkal és rácsokkal körbe véve tartották őket. Az igazságszolgáltatási rendszer elégtelen működését és az áldozatok végletes kiszolgáltatottságát jól mutatja az a tény, hogy a megindult büntetőeljárásban a jól megalapozott vádak ellenére öt évig nem született elsőfokú ítélet. Időről időre előfordulnak újabb, az intézményekben elkövetett szexuális vagy más erőszak miatti ügyek²⁸, amelyekben a személyzet ellen indult büntető eljárás. Ugyanakkor az intézményi bántalmazásról szóló átfogó tanulmány és a megfelelő panaszmechanizmusok hiánya miatt (l. erről bővebben a “Ellenőrző- és panaszmechanizmusok” c. részt) a bántalmazást csak ad hoc jelleggel, esettől függően fedezik csak fel.

Más nőkhöz képest a fogyatékossgal élő nők különösen sérülékenyeknek számítanak a szexuális zaklatással szemben.²⁹ Ez fokozottan igaz azokra, akik intézményekben élnek. A jelentés megállapításai szerint a belső panaszok megtételét akadályozza a bentlakók félelme

²⁷ AJBH 4304/2010

²⁸ Az Átlátszó egy szexuális zaklatási ügyet fedett fel, amelyet a Csongrád-Csanád megyei Gesztenyeliget Otthonban követtek el, és amelyet a TASZ-nak is tudomására hoztak. A helyi rendőrség hivatalos értesítést küldött, hogy 2021 decemberében hivatalból megindította a büntetőeljárást.

²⁹ Számos nemzetközi tanulmány alátámasztja ezt az érvelést. Néhány közülük: „Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (2015). Erőszak a nők ellen: Egy EU-szerte végzett felmérés”. A kutatás azt találta, hogy a fogyatékossgal élő nők 61%-a tapasztalt szexuális zaklatást 15 éves korától kezdve, szemben a fogyatékossgal nem élő nők 54%-val. o:189; https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf; Egy másik tanulmány ugyanezt a jelenséget hangsúlyozza: „Felkészülés a kihívásra: Nemzetközi szabványok a szexuális zaklatás befejezésére irányuló képzés terén”. ENSZ, 2020. o:2.; <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Discussion-paper-Towards-international-standards-on-training-to-end-sexual-harassment-en.pdf>

és kiszolgáltatottsága, a bírói ellenőrzések pedig csak formális jellegűek.

A támogatott lakhatással kapcsolatban a lehetőségek hiánya és a korlátozott mértékű önállóság okoznak gondot.³⁰ Ez az erőszak szempontjából azért aggályos, mert ha egy nő vagy gyermek erőszak áldozatává válik egy nagyobb intézményben, az erőszakos környezet elhagyásának esélye nagyban függ az alternatív lakhatás feltételeitől és lehetőségeitől.

Magyarországon az intézményi ellátás visszaszorításának folyamatai nem felelnek meg a nemzetközi normáknak, amelyek közül néhányat az IV-iránymutatások³¹ is tartalmazzák, és amelyek közül a legfontosabbak a következők: az intézményi környezetben történő ellátás visszaszorításának folyamatát a fogyatékossgal élő személyeknek kellene irányítani és nem pedig az intézményi vezetéssel megbízott személyeknek. A nagyobb intézmények kisebbekkel való helyettesítésétől tartózkodni kell, helyre kell állítani és vissza kell adni a fogyatékossgal élő személyeknek az autonómiájukat, a választási lehetőséget és a rendelkezést arra vonatkozóan, hogy hogyan, hol és kivel szeretnének élni. Azoknak, akik elhagyják az intézményi lakókörnyezetet, több lehetőséget is fel kell ajánlani, és meg kell adni az egyéni döntéshozatal lehetőségét, továbbá a fogyatékossgal élő személyeknek szükség esetén támogatást kell nyújtani az ilyen egyéni döntések meghozatalakor. A szabad választás lehetőségének még alapvetőbbnek kell lennie, ha valaki intézményi környezetben válik erőszak áldozatává. Az irányelvek a nőkre és gyermekekre olyan kiemelt csoportként hivatkoznak, amelynek tagjai különleges figyelmet igényelnek és akiknek választási jogát tiszteletben kell tartani lakhatási körülményeiket és lakáshoz való hozzáférésüket illetően.

Az Akcióterv szerint a fogyatékossgal élő személyeknek otthonukban kell az alapszolgáltatásokat nyújtani, így különösen a segítőszolgálatot és a nappali gondozást, és folytatni kell az intézményi körülmények közötti ellátás visszaszorítását.³² Annak ellenére,

---

³⁰ A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottság (CRPD), A bizottság által Magyarország vonatkozásában elvégzett, az egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének 6. cikke szerinti vizsgálat, A bizottság jelentése, 57-73. pont.

³¹ A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottság (CRPD), Iránymutatások az intézményi ellátás visszaszorításáról, ideértve a veszélyhelyzetekben történő ellátást is, 2022. október 10.

³² A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottság (CRPD), A bizottság által Magyarország vonatkozásában elvégzett, az egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének 6. cikke szerinti vizsgálat, A bizottság jelentése, 5.4-5.5. pont.

hogyan jeleztek a kormányzat megközelítésében elmozdulást³³ a nagyobb intézményektől a kisebb intézmények irányába, ezek a megoldások nem jelentenek elégséges alternatívát, ugyanis ezekben többnyire továbbra is ugyanolyan problémás a környezet, mint a nagyobb intézményekben, amely utat ad a jogsértéseknek, többek között az erőszaknak és az embertelen vagy megalázó bánásmód más formáinak is – amelyet az intézményi ellátás visszaszorításáról (ideértve a veszélyhelyzetekben történő ellátást is) szóló ENSZ iránymutatások a hátrányos megkülönböztetés egyik formájának tekintenek.³⁴ 2020. március 5-én a magyar kormány új pályázatot hirdetett a nagyobb intézmények bezárására és ezzel párhuzamosan közösségi alapú szolgáltatások kialakítására. A pályázat költségvetése közel 150 millió euró. Azonban a szakemberek véleménye szerint³⁵ a kormányzat az intézményi ellátás visszaszorítását olyan megközelítésre alapozza, amely nem felel meg a nemzetközi emberi jogi standardoknak és sérti a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményben megállapított jogokat, így különösen az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jogot:³⁶ „a magyar kormány fenntartja és megerősíti az intézményi kultúrát azáltal, hogy országszerte mini intézményeket épít.”³⁷

A 2019-es Szociális Statisztikai Évkönyv szerint összesen 16516 fogyatékossgal élő személy lakott a fogyatékossgal élő személyeket ellátó különböző otthonokban.³⁸ A 2022-es közelmúltbéli adatok azt mutatják, hogy az intézményi ellátás visszaszorítására vonatkozó hosszútávú terv végrehajtása még hátra van. Összesen 3474 férőhely áll rendelkezésre a kisebb intézményekben, amely azt jelenti, hogy az emberek nagy többsége még mindig nagyobb intézményekben él. Az alábbi táblázat a Magyarországon fogyatékossgal élő személyek számára rendelkezésre álló nagyobb és kisebb méretű bentlakásos otthonok

³³ https://www.parlament.hu/documents/10181/63291245/Infojegyzet_2022_21_intezmenyi_ferohely_kival-tas.pdf/87b55ec7-c947-d421-0b24-1fa72ac7d000?t=1666699769421

³⁴ A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottság (CRPD), Iránymutatások az intézményi ellátás visszaszorításáról, ideértve a veszélyhelyzetekben történő ellátást is, 2022. október 10.

³⁵ Környei Kristóf: "Kitagolás felülnézetből. Stratégiai újragondolásra volna szükség." TASZ (2022). Elérhető: <https://tasz.hu/cikkek/kitagolas-felulnezetbol-strategiai-ujragondolasra-volna-szukseg>

³⁶ A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény, 19. cikk

³⁷ Környei Kristóf. TASZ. Lásd a Validity sajtóközleményét: <https://validity.ngo/2020/04/16/press-release-un-finds-hungary-responsible-for-grave-and-systematic-violations-of-disability-rights-condemns-mass-institutionalisation-funded-by-the-eu/>

³⁸ Szociális Statisztikai Évkönyv, 2019 (KSH, 2020);

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/szocialis_evkonyv_2019.pdf

különböző formáit foglalja össze, bemutatva a különböző körülmények között élő személyek megközelítőleges arányát.

Férőhelyek száma kisebb intézményekben ³⁹	
2292	fogyatékos személy
390	szenvedélybeteg
792	pszichiátriai beteg
Összesen: 3474	

A gondnoksági rendszer szintén a magyar jogban, szakpolitikában, illetve gyakorlatban fennálló, rendszerszintű hátrányos megkülönböztetésnek egy olyan formája, amely ellentétes a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményben előírtakkal.⁴⁰ Ez olyan helyzeteket teremt, amelyekben a fogyatékossgal élő személyeket megfosztják cselekvőképességüktől és kitetté válhatnak az erőszak különböző formáinak anélkül, hogy elégséges védelmet kapnának, vagy jogorvoslat állna rendelkezésükre. A jelenlegi gondnoksági rendszer nincs összhangban a támogatott döntéshozatal elveivel. A támogatott döntéshozatal a gondnokságnak egy humánusabb és támogatáson alapuló alternatívája, amelynek alkalmazása a magyar jogrendszer alapján is lehetséges.⁴¹ Amennyiben valakinek az életéről és/vagy az önálló életvitelével kapcsolatos döntése meghozatalához támogatásra van szüksége, számára támogató rendelhető ki. Az érintett személyt a lakhatással, egészségüggyel, pénzügyekkel vagy bármilyen egyéb hivatalos eljárással kapcsolatos döntéshozatalában segítő személy lehet rokon vagy ismerős. Ezenkívül a gyámhatóságtól hivatalos támogató is kirendelhető, azonban az utóbbi megoldás nem felel meg a támogatott döntéshozatal lényegének, amelynek bizalmi viszonyon kellene alapulnia. A gondnoksággal szemben a támogatott döntéshozatal legfőbb előnye a fogyatékossgal élő személyek és a támogatók közötti bizalmi viszony megléte, valamint a nehéz helyzetekben az autonóm cselekvés lehetősége megfelelő segítség mellett. A támogatót határozatlan időre rendelik ki, de a gyámhatóság ötévente felülvizsgálja, hogy szükség van-e támogató közreműködésére. A támogató és a fogyatékossgal élő személy közötti személyes viszonyra tekintettel a

³⁹ Központi Statisztikai Hivatal. Table on supported housing. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/en/szo0028.html

⁴⁰ A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény, 12. cikk

⁴¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, Második könyv, Első rész, IX. cím

támogató nagyobb valószínűséggel értesül a bántalmazás tényéről, mint a gondnok.

A támogatott döntéshozatal nagyon ritkán alkalmazott gyakorlatnak tűnik Magyarországon. A gondnokságra és a támogatott döntéshozatalra vonatkozó legutóbbi nyilvánosan elérhető adatok alapján 2017-ben 57983 személy állt cselekvőképességet teljesen⁴² vagy részlegesen korlátozó gondnokság alatt. Az elmúlt időszakban a gondnokság alatt álló személyek száma folyamatosan nőtt.⁴³ Mindeközben 2017-ben csak 167 személyt érintett a támogatott döntéshozatal.⁴⁴

Monitorozási és panaszmechanizmusok

A fővárosi és vármegyei kormányhivatalok – szervezetileg a Miniszterelnöki Hivatal alá rendelt területi közigazgatási szervek – azok a hatóságok, amelyek a bentlakásos intézmények (így a fogyatékossgal élő személyeket ellátó bentlakásos otthonok és rehabilitációs intézetek) törvényes működéséért felelnek.⁴⁵ A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni ENSZ egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (OPCAT jegyzőkönyv) kihirdetéséről szóló törvény Országgyűlés általi elfogadásával⁴⁶ a magyar állam átültette a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát a magyar jogrendbe. Az elfogadás részeként felállításra került a nemzeti megelőző mechanizmus, amelynek keretében független nemzetközi és nemzeti szervezetek rendszeresen megvizsgálhatják azokat a helyeket, ahol emberek személyes szabadságuktól

---

⁴² A cselekvőképességet kizáró gondnokság teljes rendelkezést jelent a cselekvőképtelen személy egészség-
ügygel, lakhatással és pénzügyekkel kapcsolatos ügyeivel kapcsolatban, míg a cselekvőképességet korlátozó
gondnokság a gondnokolt döntéshozatalát csak bizonyos ügyekben érinti.

⁴³ A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó bizottság (CRPD), A bizottság által Magyarország vo-
natkozásában elvégzett, az egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének 6. cikke szerinti vizsgálat, A bizottság jelen-
tése, 25. pont: "A hivatalos statisztikák szerint, a gondnokság alá helyezett fogyatékossgal élő személyek
száma folyamatosan nőtt; 2008 és 2017 között 54.656 főről 55.056 főre emelkedett."

⁴⁴ Gulya, F., & Hoffman, I. (2019). A támogatott döntéshozatal sorsa Magyarországon. Elérhető:
https://fogyatekossagtudomany.elte.hu/wp-content/uploads/2019/12/2019_2_NT_v-02.pdf

⁴⁵ Országos Betegjogi, Ellátottjogi, Gyermekjogi és Dokumentációs Központ (2015). Szociális intézmények ha-
tósági engedélyezési és ellenőrzési rendszere. Elérhető: [https://www.obdk.hu/UserFiles/antus_livia_-_szocia-
lis_intezmenyek_hatosagi_engedelyezesi_es_ellenorzesi_rendszere_.pdf](https://www.obdk.hu/UserFiles/antus_livia_-_szocia-
lis_intezmenyek_hatosagi_engedelyezesi_es_ellenorzesi_rendszere_.pdf)

⁴⁶ 2011. évi CXLIII. törvény

megfosztva élnek.⁴⁷

Az OPCAT keretein belül Magyarországon az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala jár el nemzeti megelőző mechanizmusként. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény 33. cikkének (2) bekezdése többek között független monitorozási mechanizmusok szükségességéről is rendelkezik. A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottságnak a 2022-es, Magyarországról szóló második és harmadik időszakos jelentése elismerően szól az alapvető jogok biztosának független monitorozási mechanizmusokról. A magyar alapvető jogok biztosának által nyilvánosságra hozott információ szerint az monitorozási tevékenységet a nemzetközi OPCAT jegyzőkönyv alapján folytatják, speciális, nemzeti ellenőrzési protokollra vonatkozóan nem található információ.

Ugyanakkor a Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Globális Szövetsége (GANHRI), amely a nemzeti emberi jogi intézmények (NHRI) nemzetközi szervezete, és amely a nemzeti emberi jogi intézmények akkreditációjáért felel, azt javasolta⁴⁸, hogy a magyar alapvető jogok biztosának státuszát A-ról B státuszúvá fokozza le, mivel működése nem felel meg azon párizsi alapelveknek, amelyek meghatározzák azokat a minimumkövetelményeket, amelyeknek a nemzeti emberi jogi intézményeknek hitelességük és függetlenségük érdekében meg kell felelniük. Többek között az egyik terület, ami miatt a GANHRI azt állapította meg, hogy az alapvető jogok jelenlegi biztosának, illetve hivatala nem végzi eléggé hatékonyan a munkáját, az az volt, hogy nem léptek fel eléggé a sérülékeny társadalmi csoportok érdekében. A jelentés mulasztást állapított meg többek között amiatt, hogy a biztos nem lépett fel az Isztambuli Egyezmény ratifikációjának érdekében.

A Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) elemzést készített, amelyben a COVID világjárvány alatt az OPCAT keretében történő látogatásokat vizsgálta. Ennek keretében a gyermekvédelmi intézmények és szociális otthonok 2020-ból és 2021-ből származó valamennyi jelentését megvizsgálták. Megfigyelésük szerint egyre inkább az volt a jellemző, hogy az alapvető jogok

---

⁴⁷ A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzésével foglalkozó albizottság hatodik éves jelentése az OPCAT jegyzőkönyv 4. cikkében szereplő, „fogvatartási helyek” fogalmát tágan javasolja értelmezni, hogy az magába foglalja többek között az olyan szociális intézményeket is, ahol fogyatékossgal élő nők és gyerekek laknak.

⁴⁸ A GANHRI Akkreditációs Albizottsága által, annak 2021. június 14-24-i virtuális ülésén elfogadott jelentés és ajánlások

biztosa előre bejelentette látogatásait. Ez alapvetően megnehezíti a biztos számára, hogy valós képet kapjon az intézmény működéséről, mivel lehetővé teszi a vizsgált intézmény számára, hogy előre felkészüljön a látogatásra, annak ellenére, hogy a világjárvány alatt még nagyobb szükség lett volna alapos vizsgálatok lefolytatására, a hatékony fellépésre és az eredmények nyilvánossá tételére. Az OPCAT látogatások minőségének értékeléséhez a tanulmány az Association for the Prevention of Torture - APT (magyarul: "Szövetség a Kínzás Megelőzéséért") iránymutatásait vette alapul, amely nemzetközi iránymutatások a világjárvány idején a fogvatartási helyek ellenőrzésére szolgáltak. Ezen APT által kidolgozott kritériumok vizsgálata alapján a tanulmány készítői arra a következtetésre jutottak, hogy összességében az OPCAT jelentések többsége nem felelt meg az APT ajánlásoknak, és a jelentések valószínűleg nem adtak valós és pontos képet a meglátogatott helyszínekről. A 9 látogatás közül 7 volt előre bejelentett, és csak 2 esetében tüntették fel, hogy az előre be nem jelentett volt.

A két be nem jelentett látogatás volt az, amelyeken maga az alapvető jogok biztosa nem volt jelen, csak a Hivatal szakértői. Ezek alatt a látogatások alatt 37 lakót kérdeztek ki, míg amikor az alapvető jogok biztosa jelen volt, átlagosan mindössze 4-6 lakót. Ahogyan a TASZ az elemzésében állítja⁴⁹, azok a látogatások, amelyeket az alapvető jogok biztosának jelenlétével folytattak le, nem vizsgálták mélységében a panasztételhez való jog érvényesülését, a kapcsolatteremtéssel kapcsolatos valódi nehézségeket és az alternatív megoldásokat. A jelentések nem tisztázzák a helyszínek kiválasztásának kritériumait. Csak abban az esetben, amikor az alapvető jogok biztosa nem volt jelen a látogatáskor, fogalmaz meg a jelentés olyan konkrét és érdemi ajánlásokat, amelyek az intézmény működésére nézve jelentős hatással vannak, míg más esetekben a jelentés egyáltalán nem tartalmaz ajánlást. Annak ellenére, hogy sok esetben a gyermekotthonokban tett látogatások célja a gyermekek körülményeinek értékelése volt, a jelentések a gyermekek véleményére és nehézségeire alig térnek ki.

Jelen kutatás keretében megvizsgáltunk valamennyi olyan OPCAT látogatást, amelyeket fogyatékosággal élő személyek szociális otthonában 2019 és 2023 között folytattak le. A

---

⁴⁹ TASZ (2023). A legkiszolgáltatottabbak védelme helyett csak látszatintézkedéseket végez a nemzeti megelőző mechanizmus. Elérhető: <https://tasz.hu/cikkek/a-legkiszolgáltatottabbak-vedelme-helyett-csak-latszatin-tezkeseket-vegez-a-nemzeti-megelozo-mechanizmus>

táblázat azt mutatja, hogy legfeljebb évi két látogatás történt a bentlakásos ápoló-gondozó otthonokban és rehabilitációs intézményekben. Miközben a jelentések tartalmát vizsgáltuk, hasonló problémákat érzékeltünk, mint a fent említett TASZ elemzés. Az OPCAT jegyzőkönyvekben rögzített fontos kritériumok közül több is hiányzik a jelentésekből, így többek között: a helyszínek kiválasztására vonatkozó kritériumok és az intézmény működésére összpontosító átfogó, érdemi ajánlások. Ugyanakkor néhány vizsgálat röviden érinti az embertelen és megalázó bánásmódra vonatkozó problémákat.

Év	Magyarország Alapvető Jogok Biztosának OPCAT látogatásai fogyatékossgal élő személyek lakó- és rehabilitációs otthonaiban és a kapcsolódó jelentések		Az OPCAT alapján a fogyatékossgal élő személyek lakó- és rehabilitációs otthonaiban tett látogatások
	látogatások száma		
2019	látogatások száma	2	OPCAT látogatás az EMMI Speciális Gyermekotthoni Központ, Általános Iskola és Szakiskolában, 2019. szeptember 4-5. ⁵⁰
	jelentések száma	0	
2020	látogatások száma	2	OPCAT látogatás a Fejér Megyei Integrált Szociális Intézmény Polgárdi – Tekerespuszta telephelyén, 2020. május 7. ⁵²
	jelentések száma	4	
2021	látogatások száma	1	OPCAT látogatás a Zala Megyei Szivárvány Egyesített Szociális Intézmény Napsugár
	jelentések száma	1	

⁵⁰ OPCAT látogatás az EMMI Speciális Gyermekotthoni Központ, Általános Iskola és Szakiskolában, 2019. szeptember 4-5. Elérhető: <https://www.ajbh.hu/documents/14315/2953436/OPCAT+l%C3%A1togat%C3%A1s+Esztergomban.pdf/c482706e-5ce7-a065-a983-7beaec5024c3>

⁵¹ OPCAT utóvizsgálat a Bács-Kiskun Megyei Platán Integrált Szociális Intézményben. 2019. október 21-22.; Elérhető: https://www.ajbh.hu/documents/10180/2953404/Plat%C3%A1n_3++r%C3%B6vid+h%C3%ADr.pdf/e606639d-2029-cb49-9dad-8dadba03c999

⁵² OPCAT látogatás a Fejér Megyei Integrált Szociális Intézmény Polgárdi - Tekerespuszta telephelyén 2020. május 7.; Elérhető: https://www.ajbh.hu/documents/10180/3240964/Tekerespuszta_r%C3%B6vid_h%C3%ADr.pdf/9d4ddd23-6de5-efd0-4c1f-dd8f2fb707d8

⁵³ OPCAT látogatás a Tolna Megyei Integrált Szociális Intézmény Lakóotthonában 2020. június 4. Elérhető: https://www.ajbh.hu/documents/14315/3240940/Tolna_r%C3%B6vidh%C3%ADr_EN.pdf/ecd80e4e-7327-98d7-18c0-2b79b090cd0f

			Otthonban 2021. november 23. ⁵⁴
2022	látogatások száma	2	OPCAT látogatás a Reménysugár Habilitációs Intézetben 2022. május 30. ⁵⁵
2022	jelentések száma	1	OPCAT NMM látogatás a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei "Viktória" Egyesített Szociális Intézmény Ápoló-Gondozó Otthonában Mándokon és Fülöpösdarócon, és az Intézmény Fülöpösdaróc 6-os számú Támogatott Lakhatás Házában 2022. március 24. és 2022. április 5. ⁵⁶

A fogyatékossgal élő gyerekek és nők rendelkezésére álló jogorvoslatok

Külső monitorozás és bejelentés a rendőrségnek vagy az alapvető jogok biztosának

Az intézményi körülményekkel és az intézményi környezetben elkövetett visszaélésekkel kapcsolatos jogvédelem érdekében a fogyatékossgal élő személyek, köztük a nők és gyermekek is, az alapvető jogok biztosához, valamint nemzetközi fórumként az Egyenlő Bánásmód Hatósághoz (EBH) fordulhattak, amely országos hatáskörű közigazgatási szerv volt. Az EBH 2021. január 1-jével megszűnt és feladatait az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala (AJBH) vette át. Ez az igazgatási változás megszüntette a hazai jogérvényesítés egyik pillérét. A gyakorlatban ez azt is jelenti, hogy a gyermekeknek és nőknek jogaik megsértésével szemben több okból is nehezebb fellépniük. Az egyik probléma az AJBH monitorozási tevékenységének minőségével és függetlenségével kapcsolatos. A másik ok az, hogy az alapvető jogok biztosának szerepe és helyzete teljesen más, mint egy hatóságé. Továbbá nehezebb panaszt benyújtani az AJBH-hoz, mint a korábbi EBH rendszerben. A

⁵⁴OPCAT látogatás a Reménysugár Habilitációs Intézetben 2022. május 30.; Elérhető:

https://www.ajbh.hu/documents/14315/3656590/Zala_Megye_Nap-sug%C3%A1r_r%C3%B6vid_h%C3%ADr_EN-lekt.pdf/24b13a7c-daf7-487c-0d2d-f2797f110a6f?t=1638267942903

⁵⁵OPCAT látogatás a Reménysugár Habilitációs Intézetben 2022. május 30.; Elérhető:

https://www.ajbh.hu/documents/14315/7316489/Rem%C3%A9nysug%C3%A1r_Bp_rh_EN.pdf/78304fa8-c254-3fef-3f88-0a3c9b0680b2?t=1682412218389

⁵⁶OPCAT NMM látogatás a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei "Viktória" Egyesített Szociális Intézmény Ápoló-Gondozó Otthonában Mándokon és Fülöpösdarócon, és az Intézmény Fülöpösdaróc 6-os számú Támogatott Lakhatás Házában.; Elérhető: https://www.ajbh.hu/documents/14315/7316489/Mandok_Fulposdaroc_rovid_hir_ENG.pdf/84f67e40-29da-2197-f8c8-02f78880444f?t=1659620957828

panaszkezelési gyakorlatuk kevésbé átlátható. Ahogy arra a TASZ is rámutat⁵⁷, az EBH megszűnése óta nem érhetőek el az EBH 2005 és 2011 között kiadott jogesetei. Ugyanakkor a még jelenleg elérhető időszak tekintetében sem kereshetők hatékonyan a jogesetek az AJBH honlapján a védett tulajdonság (pl. fogyatékoság) és a panasz típusa alapján. A korábbi hatóság honlapján elérhető általános adatlapok és a korábban elérhető tartalom szintén hiányzik. Az információszabadságról szóló törvény alapján egy szervezet jogutódja köteles a közérdekű adatokat közzétenni.⁵⁸

Részben a fent említett változások eredményeképpen sokkal nehezebb a nőknek, gyermekeknek és segítőiknek információhoz jutni arról, hogy hogyan nyújthatnak be panaszt, valamint megérteniük a panaszeljárást. A fogyatékosággal élő személyek kizsákmányolása, bántalmazása és a velük szembeni erőszak megelőzése érdekében, az elégséges monitorozási mechanizmusok hiányosságaira tekintettel, a fogyatékosággal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság a fent említett, 2022-es, Magyarországra vonatkozó időszaki jelentésében a Résztes államnak azt ajánlja, gondoskodjon róla, hogy valamennyi létesítményt, lakóotthont és pszichiátriai intézményt az egyezmény 16. cikke (3) bekezdésének megfelelően független monitorozásnak vessenek alá civil szervezetek - többek között a fogyatékosággal élő személyek jogaival foglalkozó szervezetek - bevonásával. A civil szervezeteknél az adott célcsoporthoz igazodó módszerek állnak rendelkezésre. Például a Validity a CHARM project részeként az értelmi fogyatékosággal élő gyermekek elleni intézményi erőszak azonosítására és megelőzésére szolgáló protokollt és ellenőrzésre szolgáló eszköztárat dolgozott ki.⁵⁹

Belső panaszmechanizmusok az intézményi ellátás keretein belül

---

⁵⁷ TASZ (2022). Törvénytelenül működik az egyenlő bánásmódot felelős főigazgatóság. Elérhető:

<https://tasz.hu/cikkek/torvenytelenul-mukodik-az-egyenlo-banasmodert-felelos-foigazgatosag>

⁵⁸ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 32. §-a általános jelleggel írja elő, hogy a közfeladatot ellátó szerv a feladatkörébe tartozó ügyekben köteles elősegíteni és biztosítani a közvélemény pontos és gyors tájékoztatását. Ezügyben a TASZ közérdekű bejelentést is tett:

https://tasz.hu/a/img/Egyenlo-Banasmodert-Felelos-Foigazgatosag_kozerdeku-bejelentes_-jogesetek-nyilvanossaga.pdf

⁵⁹ Mental Disability Advocacy Centre (2017). The CHARM Toolkit. Elérhető: <http://www.mdac.org/en/charm-toolkit>

A szociális intézményeknek belső panasz- és jogorvoslati mechanizmusokkal kell rendelkezniük⁶⁰, amelyek működését az OPCAT látogatások részeként vizsgálni kell. Ugyanakkor a gyakorlatban ezeknek a mechanizmusoknak a működése sem elégséges. Az intézmény vezetője, az intézmény fenntartója (állami szerv, egyházi vagy civil szereplő) és a betegjogi képviselő⁶¹ jogosult az erőszakos ügyek, illetve a bántalmazás kivizsgálására. Az otthonok lakói azonban elsősorban azoknak tudnak problémáikról beszámolni, akik a mindennapi életvitel során mellettük vannak, akikre rá vannak szorulva, vagy akiknek az összeférhetetlen helyzet miatt nem is áll érdekében, hogy panaszt tegyenek.⁶²

A gondnokolt által tett személyes bejelentés problematikája

Az erőszakról a rendőrségnek vagy az alapvető jogok biztosának tett külső bejelentésekre vonatkozó jogi szabályozásnak jelentős problémákkal kell szembenéznie, akár intézményben, akár családban vagy támogatott lakhatási körülmények között él a fogyatékossgal élő áldozat. Az értelmi fogyatékossgal élő személyek jelentős többsége ugyanis gondnokság alatt áll, amelynek értelmében a törvény nem teszi számukra lehetővé, hogy saját maguk személyesen tegyenek bejelentést, amely azokra az esetekre is vonatkozik, amikor erőszak áldozatává válnak. Csak a hivatalosan kijelölt gyámjuk, aki vagy családtag vagy pedig kijelölt hivatásos gyám, járhat el nevükben. Ugyanakkor a fogyatékossgügyi szakemberek tapasztalatai alapján gyakran a törvényes képviselő vagy gondozó az elkövető, aki érthető okokból nem fog az áldozatnak segíteni az eljárás elindításában. Sok más esetben a gyám más okokból nem fog segíteni az áldozatnak, mert például tart a büntető eljárástól vagy összeférhetetlenség miatt.

A magyar Büntető törvénykönyv a kapcsolati erőszakot bűncselekményként határozza meg. A kapcsolati erőszak esetei között bűncselekményként határozza meg a törvény a sértett gondoka által elkövetett erőszakos magatartást is.⁶³ Ugyanakkor a kapcsolati erőszak alapesetben csak a sértett vagy képviselője által előterjesztett magánindítványra büntethető.

---

⁶⁰ Alaptörvény XXV. cikk, 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (Eü tv.) 30. §

⁶¹ A betegjogi képviselői hálózatot a Belügyminisztérium (BM) egyik önálló szervezeti egysége működteti.

⁶² Gondnokság és emberi jogok Magyarországon. A gondnokság jogintézményének és gyakorlatának elemzése. 2007. p:12.

⁶³ 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről. Kapcsolati erőszak. 212/A. §

Azoknak a sértetteknek, akik gondnokuktól függenek, nem áll rendelkezésére sem eszköz vagy segítő személy, hogy gondnokuk ellen panasszal éljenek.

Fogyatékossgal élő sértettek és tanúk a büntetőeljárásban

A büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) meghatározza a büntetőeljárásban érintett sértettek és tanúk azon csoportjait, akik különleges bánásmódot igénylő személyeknek minősülnek vagy minősülhetnek. Az általános szabály szerint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a következő szempontok alapján eseti alapon dönt arról, hogy a sértett vagy tanú különleges bánásmódot igényel-e: az érintett személy életkora; az érintett személy értelmi, fizikai vagy egészségügyi állapota; az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege; illetve az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.⁶⁴

A Be. alapján a fogyatékos személyek külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősülnek.⁶⁵ A büntetőeljárás során különleges bánásmódot igénylő személyeket különleges rendőrségi helyiségben kell meghallgatni,⁶⁶ és eljárásjogi garanciaként a meghallgatásról kép- és hangfelvételt kell készíteni. Az érintett személyek eljárási jogai biztosítása érdekében a különleges helyiségeknek egyéb további követelményeknek is meg kell felelniük, igazodva a különleges bánásmódot igénylő meghallgatott személyek fizikai és lelki szükségleteihez. A fogyatékossgal élő személyek részvétele az eljárási cselekményben telekommunikációs eszköz (pl. távmeghallgatás) útján is biztosítható. Ez egy olyan szabály, amely a bizonyos fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférhetőbbé teszi az eljárást. Ennek ellenére egyes kutatások súlyos aggályokat fogalmaznak meg a távmeghallgatásokkal kapcsolatban, amelyek nem feltétlenül felelnek meg sem a sértettek, tanúkat, sem pedig a terhelteket megillető egyes büntető eljárásjogi

---

⁶⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. XIV. fejezet: Különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban 82. § (b)

⁶⁵ 2017. évi XC. törvény a Büntetőeljárásról. XIV. fejezet: Különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban; 82. § (b) pont

⁶⁶ 13/2018. (VI. 12.) IM rendelet a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekmény elvégzésére szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról, működtetéséről és a használata ellenőrzéséről

garanciáknak.

A nemzetközi iránymutatásoknak megfelelően⁶⁷ a Be. néhány további eljárásjogi garanciát is meghatároz a büntetőeljárás akadálymentessége érdekében, amely az érthető nyelvhasználatra és a fogyatékkal élő személyeket megillető különleges garanciákra is kiterjed⁶⁸; a Magyar Helsinki Bizottság által folytatott néhány empirikus kutatás⁶⁹ azt mutatja, hogy e jogok a nemzetközi iránymutatásoknak csak formálisan felelnek meg. Súlyos hiányosságok mutatkoznak a jogok gyakorlati érvényesülése tekintetében.

---

⁶⁷ 2010/64/EU irányelv – 3. cikk – A büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog

⁶⁸ 2017. évi XC. Törvény a Büntetőeljárásról. 78. § (6) „Ha a kihallgatandó személy a (3)–(5) bekezdésben meghatározottakon kívül más okból nem képes kommunikálni, vagy abban súlyos fokban korlátozott, jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni vagy a kommunikációt más megfelelő módon kell biztosítani.”

⁶⁹ Annak ellenére, hogy a magyar büntetőeljárás akadálymentességével kapcsolatban említett problémák elsősorban a terhelti jogokra vonatkoznak, a következő jelentésekben megfogalmazott problémák a büntetőeljárás sértettjeit és tanúit is érintheti: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/IPC_Country_Report_Hungary_Eng_fin.pdf; https://helsinki.hu/wp-content/uploads/research_report_mid_term_FINAL.pdf

04

INTERJÚK

Az erőszak felismerése: a főbb akadályok

Az interjúk résztvevői az erőszak különböző formáiról számoltak be, amelyeket szociális otthonokban, gyermekotthonokban, iskolai és otthoni környezetben tapasztaltak. Ezek közé tartozik a verbális és fizikai bántalmazás, a megalázó vagy embertelen bánásmód, a kényszerfogamzásgátlás, a szexuális erőszak és az emberkereskedelem. Az értelmi fogyatékosággal élő két nő személyesen megtapasztalt verbális bántalmazásról számolt be, míg a szakemberek a fogyatékosággal élő nők és gyermekek ellen elkövetett erőszak más olyan formáit említették, amelyeknek ők voltak tanúi.

Az interjúalanyok többsége szerint a fogyatékosággal élő nők és gyermekek ellen elkövetett erőszak felfedezésének hiánya rendszerszintű probléma. Ebben a részben bemutatjuk azokat a legfontosabb mikro- és makroszintű akadályokat, amelyek gátolják az erőszakos esetek azonosítását.

A felismerés hiánya

A munkájuk során fogyatékosággal élő személyekkel közvetlen kapcsolatban álló szakemberek beszámolóik alapján gyakran az áldozatok maguk sem ismerik fel az erőszakot, mint olyat. Ez részben abból fakad, hogy a fogyatékosággal élő személyeknek az őket megillető jogokkal, az integritásuk megsértéséről és különösen a szexuális felvilágosítással kapcsolatban nem áll rendelkezésükre megfelelő információ és forrás.

„Tehát szerintem ahhoz kevés a tudásuk, kevés az önbizalmuk, és jobban függőségi viszonyban vannak azzal, akik esetleg bántják őket. És ez felnőttkorban is ugyanúgy igaz, akár intézményen belül van, akár otthon.” - Gyógypedagógus és kutató (nő)

Több interjúalany hangsúlyozta a megfelelő lépésekre és a jelentés megbízható módjaira vonatkozó ismeretek hiányát. Ez egyaránt igaz az áldozatokra és a személyzetre, illetve gondozókra. Ez a probléma a személyzet megfelelő képzésének hiányából, valamint az intézményi környezetben elkövetett erőszak megelőzésére és jelentésére szolgáló protokollok hiányából fakad.

„Az a baj, hogy azt látom itt a szociális intézményekben is, hogy ezeket a konfliktusokat

nagyon nagyon rosszul kezelik, nem elég felkészültek, az ellátó személyzet nem elég felkészült erre.” - Jogsegélyszolgálat jogásza (nő)

Társadalmi sztereotípiák

Társadalmi szinten a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos előítéletek és téves elképzelések a nemi sztereotípiákkal párosulva még összetettebbé teszik a problémát. A fogyatékossgal élő személyek szexuális életével (vagy annak hiányával) kapcsolatos sztereotípiák akadályozzák az átfogó jellegű szexuális felvilágosítást. Ezen kívül a fogyatékossgal élő személyek gyakran szembesülnek azzal, hogy infantilizálják őket, ami által a környezetük azt erősíti bennük, hogy egy állandósult gyermeki státuszban vannak, amely ugyancsak nem segíti a bántalmazások napfényre kerülését.

„Igen, meg azt amit nagyon-nagyon nem szeretek az az, hogy a felnőtt társamat gyerekszerepben tartják. Azt nagyon nagyon nem szeretem. Hogy pátyolgatják, úgy beszélnek velem, mint hogyha gyerek lenne. Meg azt mondják, hogy neki nincs szüksége erre. Meg hogy beskatulyázzák. És szegény vagyis a társam az ki se tud belőle törni, mert nem is ismeri, hogy neki mit szabad meg mit nem. Hanem csak azt ismeri, amit a szülei mondanak információt. De szerintem ez nem jó, hanem neki is támogatni kéne a döntéshozatalát. És ez is fontos az emberi életben, hogy támogassuk az emberek döntését. Még szerintem akkor is, ha rossz döntést hoz. Mert hisz el tudja dönteni, hogy mi a jó neki. Persze úgy, hogy próbáljuk rávezetni a jóra de nem mondjuk meg neki, hogy mit csináljon. ” - Értelmi fogyatékossgal élő nő

Az infantilizálásra további jó példák az intézményekben élő párokra vonatkozó korlátozások, ahol a párok sok esetben meg vannak fosztva az együttélés lehetőségétől. Ezen kívül saját szoba használatához jellemzően csak a hosszabb ideje tartó együttélést követően adnak lehetőséget. Ez a társadalmi dinamika, amely az intézményi keretek közötti bánásmódban is tükröződik, szintén hozzájárul a fogyatékossgal élő nők és gyermekek ellen elkövetett erőszakos esetek feltárásának átfogó problematikájához.

Az erőszak normalizálása intézményi környezetben

Az intézményi környezetben az erőszak könnyen normalizálódhat. Az iskolákban például előfordulhat, hogy a tanárok figyelmen kívül hagyják az erőszakot. Ez különösen igaz a szociális otthonokra, amelyek ritkán engedik meg kívülállóknak számára a látogatást, miközben a lakók és a személyzet rendelkezésére álló panaszmechanizmusok nem hatékonyak. Sok interjúalany egyetértett azzal, hogy a nagy, zárt intézmények az erőszak és a bántalmazás melegágyai. Ennek oka a munkaerőhiány és a túlszűfoeltság, amely ahhoz vezet, hogy a lakók unottá és agresszívvá válnak, a személyzet pedig nem rendelkezik megfelelő készségekkel és képességekkel az erőszak megelőzésére. Ezen kívül az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalát is kritika érte amiatt, hogy nem eléggé hatékony és lassan reagál.

„Jellemzően azokat ütik meg, akik nem tudnak róla beszámolni, és akiknek van valamilyen feltűnő viselkedése vagy kihívást jelentő viselkedése, azokkal ez gyakrabban megtörténik. Például gyakrabban kötözik le azokat, akik mászkálnak, vagy mások terébe belenyúlnak. És azt gondolom, hogy ez nem feltétlenül rosszindulatból, hanem eszköztelenségből történik, vagy nincsen módszertani tudásuk arról, hogy amúgy mit lehetne csinálni ezzel” - Gyógypedagógus és kutató (nő)

„[A nagy intézményekben] nincs megfelelő személyi feltétel, unatkoznak, ésatöbbi, ésatöbbi, agresszívvá válnak és akkor egymással agresszívek a bentlakásos intézményben élő fogyatékos emberek.” - Nemzeti emberi jogi intézmény fogyatékos ügyi szakértője (nő)

Interszekcionalitás, valamint a nemi és etnikai alapú diszkrimináció normalizálása

Az interjúkból kitűnt, hogy a fogyatékoság, a nem, az etnikai háttér és a szexuális orientáció egymásra hatása hozzájárul az egyén által tapasztalt rossz bánásmód és hátrányos megkülönböztetés alakulásához. Ez a hatás az interszekcionalitás koncepcióján keresztül ragadható meg, amelynek fogalmát Kimberlé Crenshaw alkotta meg, hangsúlyozva több különböző hátrányosság egymással összefüggő természetét.⁷⁰

⁷⁰ Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum, 1989:139-168.

A fogyatékossgal élő nőknek és gyermekeknek többszörös hátránnyal kell szembesülniük, ezáltal jobban ki vannak téve a társadalmi kirekesztés, a diszkrimináció és az erőszak veszélyeinek. Egy fogyatékossgügyi egyesület női képviselője is kifejezte ezt a kettős problémát: *„Meg egy az hogy nők vagyunk, tehát ha kapunk is munkát akkor nem olyan bért kapunk, mint a férfiak. Meg a társadalomnak az alacsonyabb minősítését kapjuk. Ami még rossz, az hogy értelmi fogyatékossgal élők vagyunk, tehát kétszeres hátrányból indulunk.”* A nemi alapú erőszak feltárását gyakran akadályozzák a nemi sztereotípiák és az áldozathibáztató attitűdök, amelyek néha a hatóságok hozzáállását is jellemzik.

Az intézményi környezetben a férfiak és nők társadalomban betöltött szerepéről alkotott konzervatív felfogások, valamint a nemi alapon megkülönböztető, férfiközpontú hatalmi dinamika tükröződik, ahol a nők és lányok gyakran a belső hierarchia alsó részén helyezkednek el. Ez a reprodukciós jogukat is érinti. Nevezetesen sok szociális intézmény alkalmazza azt az íratlan szabályt, hogy a női lakók számára fogamzásgátlást rendelnek el, amely gyakorlat megfelelő dokumentálás és a lakók előzetes tájékoztatáson alapuló beleegyezése nélkül zajlik. Sok nő kap rendszeresen a születés szabályozására szolgáló injekciókat, míg azok, akik ez alól egészségügyi okokból mentesülnek, méhen belüli fogamzásgátló eszközt (spirált) kapnak. Az egyik interjúalany, akik korábban szociális intézményekben rendszeresen végzett ellenőrző látogatásokat, beszámolt olyan esetekről, amelyekben a női lakók kifejezték gyermekvállalási szándékukat, nem tudva arról, hogy ez az intézményi környezetben nem lenne lehetséges.

„A nőknél, amit megint csak amint én így látok, az az, hogy ilyen hosszútávú fogamzásgátló injekciót adnak, aminek a hatékonysága az mittudomén egy hónap. Na és erre volt példa, hogy nem tudnak róla, hogy mit kapnak, hogy milyen injekciót kapnak és hogy az fogamzásgátló injekció. [...] Tehát több ilyen interjú volt ilyen intézményekben, ahol az ellátottak azt mondják, hogy igen, szeretnék babát, szeretnék gyerekeket, de így a reakció vagy hát, amivel kiegészítik ezt, az sokszor az, hogy de itt nem lehet, itt elkaparják. Volt ilyen, emlékszem erre a szóra, hogy elkaparják, úgymint elveszik, és ez így meg is lett erősítve.” - Fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó civil szervezet jogásza (férfi)

A fogyatékossgal élő személyeket érintő diszkrimináció további szemponttal egészül ki az

etnikai származásra tekintettel. A magyarországi kontextus esetén több interjúalany is kiemelte azokat a nehézségeket, amelyekkel a fogyatékossgal élő roma személyek szembesülnek. Egy gyógypedagógus szerint a fogyatékossgal élő gyerekek közül sokan hátrányos helyzetű családokból, sokszor roma családokból származnak, akik nem tudnak terhesgondozáson részt venni. A fogyatékossgal élő romáknak emellett gyakran kell szembenézniük előítéletekkel és hátrányos megkülönböztetéssel. Egy jogász (férfi) interjúalanyunk arról számolt be, hogy hallotta, hogy egy pszichiáter úgy beszél az egyik lakóról, hogy: *„ez egy tipikus cigány, úgy is viselkedik”*. Ez elgondolkodtatta, hogy az efféle hozzászólások vajon a roma lakókkal szembeni verbális bántalmazás formájában is megnyilvánulnak-e. Egy gyógypedagógus-kutató interjúalany (nő) arról számolt be, hogy korábban interjút készített egy pszichiáterrel, aki azt mondta a romákról, hogy *„a cigányokkal több baj van, mert azok hiszteroidok”*.

Az egyik interjúalany azt is megemlítette, hogy a szexuális kisebbségek szintén különösen nehéz helyzetben vannak.

Emellett az egyik gyógypedagógus kiemelte, hogy a szolgáltatások egyenlőtlenül oszlanak meg Budapest és az ország egyéb részei között. A fővárosban a fogyatékossgal élő emberek számára több képzési és részvételi lehetőség van, más településeken azonban a kapacitás és a pénzügyi források hiánya miatt jelentősen kevesebb.

Az erőszak jelentése: akadályok és problémák

Az előző fejezet bemutatta, hogy az eszközök és források korlátozott volta hogyan vezet ahhoz, hogy a fogyatékossgal élő nők és gyerekek elleni erőszak jórészt rejtett jelenség maradjon. Ez a rész az erőszak bejelentésével kapcsolatos nehézségeket vizsgálja alaposabban, feltárva az akadályokat, eljárásokat és a jelentésre szolgáló mechanizmusokban rejlő problémákat.

A jelentés megtételének akadályai

A munkájuk során fogyatékossgal élő személyekkel közvetlen kapcsolatban álló

szakemberek közvetlen beszámolóí alapján gyakran az áldozatok maguk sem ismerik fel az erőszakot, mint olyat. Ez részben abból fakad, hogy a fogyatékossgal élő személyeknek az őket megillető jogokkal, az integritásuk megsértéséről és különösen a szexuális felvilágosítással kapcsolatban nem áll rendelkezésükre megfelelő információ és forrás.

„Nagyon erős ez a függőségi helyzet. Jobban félnek a bizonytalanságtól, hogy ha én jelentem és mondjuk kikerülök ebből a családba, vagy kikerülök ebből az intézményből, akkor mi vár rám? Vagy félnek a megtorlástól. De szerintem a tájékoztatás hiánya miatt amúgy sem. Nem is biztosak benne szerintem sok esetben, hogy ők most itt abúzus áldozatai lettek-e.” – Gyógypedagógus és kutató (nő)

Amikor az áldozatok felismerik az erőszakot, akkor az érzelmi gátak, így többek között a szégyen, az önhibáztatás, a félelem és a segítségkéréshez hiányzó önbizalom jelentős gátjai az erőszak jelentésének. A rendelkezésre álló forrásokkal kapcsolatos ismeretek elégtelen volta, valamint az áldozatoknak az elkövetőktől való függősége szintén eltántoríthatja előbbieket attól, hogy bejelentést tegyenek. Annak, hogy az áldozatokat körülvevő személyek az erőszakot hatékonyan azonosítsák és jelentsék, további akadály, hogy hiányoznak azok a bizalmi személyek, akikben az áldozatok megbízhatnának annyira, hogy megosszák velük átélteket.

„És hát, hogy az egész intézményi légkör az olyan, hogy annyira kiszolgáltatottak az ott lakók, hogy mindenki azt mondja el, hogy félnek attól, hogyha bármilyen nem is az, hogy jogi lépést tesznek, hanem csak felszólalnak vagy megfogalmazznak egy-egy panaszt, akkor nem fogják őket ellátni.” - Emberi jogi civil szervezet fogyatékossgügyi szakértője (férfi)

Az értelmi fogyatékossgal élő személyek rendkívül kiszolgáltatott helyzetben vannak a kommunikációs nehézségek miatt, amelynek eredményeképpen még nehezebben jutnak hozzá a szükséges segítséghez. Nehézséget okozhat, hogy információt találjanak azokról a rendelkezésre álló szervezetekről, akik segíteni tudnának. Az intézmények lakói gyakran nem férnek hozzá a legalapvetőbb kommunikációs eszközökhöz, mint például a laptophoz vagy az internetkapcsolathoz. Ezen kívül a rendelkezésre álló kommunikációs módszerek alkalmazása, mint például a gépelés vagy a telefonhasználat, szintén akadályt jelenthet bizonyos fogyatékossgal élő személyek számára.

A hatóságokban való bizalom hiánya szintén fontos akadályozó tényező. Az áldozatsegítésben és bejelentésben tapasztalattal rendelkező interjúalanyok kiemelték, hogy az értelmi vagy pszichoszociális fogyatékossgal élő áldozatok szavahihetőségét gyakran megkérdőjelezi a hatóságok, különösen, ha az áldozat nő. Az egyik áldozatsegítő szervezetnél tevékenykedő interjúalany (nő) szerint: *„Nekünk az a tapasztalatunk, akár a büntető igazságszolgáltatásról beszélünk, akár a szociális ellátórendszerrel, hogy már bőven elég az, hogyha valaki nő, és akkor bekapcsol egy kettős mérce.”* Ezek a tapasztalatok tovább fokozhatják a bizalom hiányát. Így különösen a rendőrségbe vetett bizalom hiányára és a rendőrség gyakorlatával kapcsolatos kritikákat több interjúban is megfogalmaztak. Egy szociális munkás (férfi) megjegyezte, hogy a rendőrség “nem szeret nyomozni”, és inkább “kiszervezik” a nyomozati eljárást hozzá és kollégáihoz a családsegítő és gyermekvédelmi központba. Az interjúkban aggályokat fogalmaztak meg amiatt, hogy kétséges, vajon a rendőrség képes-e megvédeni az áldozatokat, valamint amiatt, hogy a rendőrség hajlamos inkább az áldozatokat, mintsem az elkövetőket kihallgatni. Az egyik áldozatsegítésben tapasztalattal rendelkező interjúalany megemlítette, hogy rövidtávon egy büntetőfeljelentés akár növelheti az áldozat veszélyeztetettségét és kritizálta azt a gyakorlatot, hogy a távoltartást csak korlátozott esetekben, rendkívüli, életveszélyes helyzetekben rendelik el. Ugyanakkor több interjúalany is kiemelte a rendőrségi nyomozással kapcsolatos pozitív fejleményeket, így különösen a gyermekbarát igazságszolgáltatás irányában tett előrehaladást.

Hiányosságok a gyermekvédelemben, amelyek akadályozzák az erőszak megfelelő kezelését

Összességében az interjúk rávilágítottak arra, hogy az erőszakos ügyek nagy részét, még ha azokat fel is tárják, nem jelentik be az előző alfejezetben ismertetett egyéni-, közösségi- és rendszerszintű akadályok miatt.

A gyermekek számára nyitva álló bejelentési lehetőségek jelentősen eltérnek a felnőttek számára nyitva álló lehetőségektől. Ahogyan arról a szakpolitikai háttérrel szóló ismertetőben írtunk, a gyermekvédelmi jelzőrendszer az intézményeket és a szakembereket kötelezi arra, hogy a gyermek veszélyeztetettségének tényét vagy annak gyanúját jelentsék. Ugyanakkor a

hatóságok közötti együttműködés problémái, az elhúzódó adminisztráció, az ügyek hatóságok közötti átadása és a holisztikus megközelítés hiánya akadályozza az ügyek hatékony bejelentését és feldolgozását. A terület szakértői frusztrációjukat fejezték ki a rendszer korlátai miatt, köztük egy gyermekpszichiáter (férfi) hangsúlyozta, hogy *„tehetetlen a rendszer”*. Ő örülne egy holisztikusabb megközelítésnek és kiemelte, hogy az esetfelelősök és a gyermekekkel foglalkozó szociális munkásoknak gyakran nincs információjuk arról, hogy más intézményi környezetben, például az iskolában vagy kórházban, mi történik a gyerekekkel.

„Nem holisztikus szemléletű az iskolai szociális munka, mondjuk így, mert csak arra fókuszál, hogy mi történik bent az iskolában. [...] azt is várjuk, hogy otthon mi történik a gyerekekkel. És nagyon ritkán van benne a pedagógiai véleményben, hogy vajon otthon mi történhet. Az is lehetséges, hogy az iskolában félnek a szülőktől, sajnós.” - Gyermekpszichiáter (férfi)

A gyermekotthonokban az elsődleges akadályt az efféle incidensek kezelése és jelentése képezi. A gyermekotthonokban munkatapasztalattal rendelkező interjúalanyok azt hangsúlyozták, hogy az intézményben élő gyermekek fokozottan ki vannak téve az emberkereskedelem és a szexuális kizsákmányolás veszélyének. Előfordulhat, hogy a személyzet tagjai azt érzik, tehetetlenek, képességeik korlátozottak és nem áll rendelkezésre a problémák megválaszolására megfelelő intézményrendszer.

„Én nagyon sajnálom a gyermekvédelmi dolgozókat, mert rendkívül, nagyon-nagyon rossz körülmények között dolgoznak, zéró megbecsüléssel, akár anyagi, akár társadalmi szinten, tehát még véletlenül sem őket sarazom ezzel. Egyszerűen nincs kapacitásuk arra, hogy egy olyan problémát, amire még tényleg nincsen intézményi háttér se, abba bele álljanak.”

- Gyermekpszichológus (nő)

A rendszerszintű hiányosságok mellett sok eset a stigma miatt nem kerül bejelentésre. Egy gyermekpszichiáter (férfi), aki sok sérülékeny helyzetben lévő gyerekekkel dolgozott már együtt, például szexuális kizsákmányolásban érintett gyermekáldozatokkal, a hatóságok és az ellátórendszer hozzáállását is kiemelte: *„minél inkább bűnözőnek tekinti ezeket a lányokat a rendőrség, az egészségügy, az oktatás, annál inkább stigmatizálódnak”*.

Egy gyermekvédelemmel foglalkozó kutató (nő) így ragadta meg a jelenlegi rendszerben fennálló, a gyermekek védelmével kapcsolatos disszonanciát: *„Mi az üzenet ezzel a gyerekeknek? Hogy ha ők valamit hibáznak, akkor azonnal belép a rendszer, hogyha ellenük*

történik valami, akkor ők viszont nem annyira értékesek, hogy bármi is történjen”

Az erőszakos ügyekre adott válaszok lehetséges irányai

Ennek a résznek a fő témája az értelmi és pszichoszociális fogyatékossgal élő nők és gyerekek elleni erőszakra adott válaszok. Az interjúalanyokat arról kérdeztük, hogy a szakemberek és a különböző intézményi környezetek hogyan kezelik a fogyatékossgal élő nők és gyerekek elleni erőszakot, vannak-e egységes protokollok, és mi az ügyek tipikus menete az intézményeken belül és azon kívül, valamint a bejelentett erőszakos eset áldozatai számára milyen források és segítségék érhetők el.

Intézményi környezetben adott válaszok

Több interjúalany beszámolt róla, hogy hiányoznak az egységes protokollok a lakóintézményekben elkövetett erőszak kezelésére vonatkozóan, amely tisztázatlanul hagyja a felelősség kérdését, továbbá megakadályozza, hogy a személyzet tagjai hatékonyan reagáljanak. Az interjú folyamata alatt hallottunk olyan esetekről is, ahogy annak ellenére, hogy a személyzet tagjai azt gyanították, szexuális bántalmazás történt, a lakókat nem vitték el időben orvosi vizsgálatra, ezért nem lehetett bizonyítékot gyűjteni. A nagyobb intézményekhez hasonlóan a kiscsoportos otthonokról szintén elmondták, hogy nem rendelkeznek a bántalmazások kezelésére vonatkozóan eljárásokkal, így olyan panaszmechanizmusokkal sem, amelyekben egyértelmű protokoll határozná meg, hogy hol és hogyan lehet segítséget kérni.

Miközben a pontosan meghatározott protokollok hiánya rendszerszintű problémának tekinthető, az interjúalanyok beszámoltak néhány olyan kisléptékű “ígéretes gyakorlatról” is, amelyek közvetve támogatják az áldozatokat abban, hogy megosszák másokkal azt, amit átéltek, valamint megkönnyítik az erőszakos esetek jelentését. Egy jogsegélyt nyújtó civil szervezetnél dolgozó interjúalany (nő) megemlítette, hogy nekik külön iránymutatásaik vannak arra, ha sérülékeny helyzetben lévő klienssel dolgoznak, valamint, hogy jogászaik képzéseken vesznek részt, például a könnyen olvasható és közérthető nyelven történő kommunikációról.

Az erőszak eltussolása, az elkövetők büntetlensége

Az erőszakra adott egyik meglepő, de sajnós visszatérő válasz az ügyek eltussolása volt. Két interjúalanyunk említette, hogy tudomásuk van olyan esetekről, ahol a bentlakásos intézmény vezetősége úgy döntött, nem vizsgálja ki a dolgozók által jelentett erőszakos eseteket. A személyzet tagjai sokszor szintén abban érdekeltek, hogy a probléma rejtve maradjon, ha úgy gondolják, az ügyek jelentésének nagy ára lenne: a negatív ítéletektől, a munkalehetőségeik elvesztésétől, a pénzügyi források vagy szakmai segítség elvesztésétől való félelem néhány azon aggály közül, amely az elhallgatáshoz vezethet, különösen a kistélepülések közösségein belül.

„Nyilván ebbe erősen benne van, hogy akik ott dolgoznak, azoknak az egzisztenciájuk maximálisan sokszor kötődik ehhez. Hát ha ez valami kisebb településen kevés munkalehetőséggel rendelkező hely, tehát hogy nyilván itt az a nehézség, hogy mivel egy erősen alulfinanszírozott és nem jól, nem erősen gondoskodó helyzetről van szó, ezért a munkatársaknak sincsen meg az a kellő támasza és szakmai meg emberi háttérrel, hogy nyugodtan bele tudjanak állni ezekbe a helyzetekbe.” - Egy áldozatsegítéssel foglalkozó civil szervezet képviselője (nő)

Más esetekben a személyzet tagjai nem azért nem jelzik az erőszakot, mert az erőszak közvetlen eltussolása a céljuk, hanem inkább amiatt, hogy komoly kapacitásproblémáik vannak. Még ha a bántalmazást fel is fedezik és az ügyet jelentik, gyakran hiányoznak a további következmények. Az interjúalanyok olyan esetekről számoltak be, amelyekben nem volt az erőszaknak sem formális, sem informális következménye az elkövetőre nézve. Más esetekben, ahol az elkövetők az intézményben lakó lakótársak voltak, egyszerűen elköltöztették őket. Az intézmények erőszakot elkövető dolgozóival kapcsolatban olyan eseteket említettek, ahol az elkövetőt ugyan elbocsátották, de az ügyben nem tettek rendőrségi feljelentést.

A hatóságok válaszai

Azzal kapcsolatban, hogy hogyan haladnak azok az ügyek, amelyeket a hatóságoknak jelentettek, az interjúalanyoknak vegyes tapasztalataik voltak. Egy gyógypedagógus (nő) azt említette, hogy: *„A rendőrség terén, tehát a jogszabályokban meg a papírokból minden*

---

nagyon rendben van, tehát kell, hogy legyen, meg le van fektetve, hogy közérthető módon kell ezeket számukra is érthetővé tenni, meg az ő kommunikációs csatornáikhoz igazodni. Én nem tudok olyan személyről, aki gyógypedagógus létére bíróságon dolgozna, vagy rendőrségen dolgozna". Egy áldozatsegítéssel foglalkozó civil szervezet képviselője (nő) szintén nehézségként említette a rendőrség központosított felépítését, de megemlítette, hogy a civil szervezet, ahol dolgozik, tartott képzéseket rendőröknek, hogy jobban tudják támogatni a kapcsolati erőszak áldozatait. Más interjúalanyok megemlésték, hogy egy fogyatékosággal élő személyek érdekvédelmével foglalkozó szervezet alkalmanként képzést tartott rendőrök számára, arról, hogyan kell fogyatékosággal élő személyekkel dolgozni. Egy interjúalany (nő) arról számolt be, hogy a rendőrségnek van helyi protokollja általában a párkapcsolati erőszak eseteire vonatkozóan, amely a távoltartást elrendelő végzés alkalmazásának módjára és az áldozatnak az áldozatsegítő szolgálatokhoz irányítására koncentrálnak.

Visszatérő probléma volt, hogy a hatóságok között vitás a hatáskör, a koordináció hiánya pedig akadályozza a hatékony beavatkozást. A jobb kooperáció elősegítésére, hogy az áldozatok hamarabb jussanak jogi védelemhez és segítséghez. Az egyik, jogi háttérrel rendelkező interjúalany (férfi) az volt a benyomása, hogy: *„strukturális változások kellenének jogszabályokban és azok implementációjában, a gyakorlatban.*”

Az egyik szociális munkás (férfi) interjúalany arról panaszkodott, hogy a rendőrség nem hatékony és nem tud elégséges védelmet biztosítani az áldozatok számára. Továbbá az a benyomása, hogy a rendőrség inkább az áldozatot hallgatja ki, mint az elkövetőt. *„a bántalmazókat nem annyira hallgatják, inkább a bántalmazottat. Nem azt mondom, hogy áldozathibáztatás van, hanem valahogy egyszerűen az egész protokoll nem hatékony.*” - Családsegítő és gyermekvédelmi központ szociális munkása (férfi)

Egy másik szociális munkást (férfi) a rendőrség arra biztatott, hogy ne tegyen feljelentést egy lakóotthonban elkövetett szexuális erőszakkal kapcsolatos ügyben, a rendelkezésre álló bizonyítékok ellenére.

Az interjúalanyok által említett gyakori probléma az volt, hogy az ügyek ritkán jutnak a nyomozati szakaszra túl. Az egyik interjúalany, aki egy fogyatékosággal élő civil szervezetnél jogász (férfi) felidézte, hogy annak ellenére, hogy már több éve a pályán van, csak egyetlen olyan esetre tud visszaemlékezni, *„amikor rendőrségi eljárás volt folyamatban és lett belőle*

büntetőeljárás, de az azért volt, mert mi be lettünk vonva, mert megkerestek minket, de nem a rendőrség keresett meg, hanem az érintett személy anyukája.”

Fogyatékossgal élő nők és gyerekek számára elérhető szolgáltatások

Az értelmi és pszichoszociális fogyatékossgal élő nők speciális helyzetét illetően a rendelkezésre álló menedékházak hiányát az interjúalanyok többször is említették. Egy fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó gyógypedagógus (nő) felidézett egy esetet, ahol küzdenie kellett azért, hogy olyan menedékházat találjon, ahová kliensét, egy súlyos pszichoszociális fogyatékossgal élő menekült nőt is befogadtak volna. Bár az interjúalanyunk sikerült kapcsolatainak keresztülkliensének elhelyezést találni, az áldozat befogadását több menedékház is azon az alapon utasította el, hogy a kliensnek tolmácsra és pszichiáterre lett volna szüksége. Alternatív vagy átmeneti elhelyezést találni a kapcsolati erőszak áldozatainak abban az esetben, ha egyúttal fogyatékkal élők is, más esetekben is közel lehetetlen. Az egyik interjúalany (férfi) így foglalta össze a helyzetet: *„az volt a gyámhatóság hozzáállása (...) hogy akkor ők gondnokság alá helyezik. A bíróság gondnokság alá helyezi, és utána kirendelnek egy hivatásos gondnokot onnan a gyámhivataltól, és akkor majd ő elhelyezi intézménybe. És mondom nekik, hogy hát ez nem megoldás, nem ez a megoldás (...). Mondom, de ne helyezték gondnokság alá, semmi értelme. Keressenek valahogy, kutassanak föl átmeneti elhelyezést, és addig legyen ott. Azzal, hogy támogatót találnak, megpróbálnak kiépíteni köré egy segítőháló. (...) a gyámhivatal ezzel nem foglalkozik.”*

Ezek az idejétmúlt gyakorlatok ellentétben állnak a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményvel és a legutóbbi Iránymutatásokkal az intézményi ellátás visszaszorításról (ideértve a veszélyhelyzetekben történő ellátást is), amely dokumentumokról részletesen a jogi és szakpolitikai háttérről szóló fejezetben írtunk.

Ami a gyerekeket illeti, egy gyermekjogi szakértő (nő), aki a gyámokkal folytatott kutatást, azt állapította meg, hogy nincsenek felkészítve, sem megfelelően kiképezve arra, hogy a büntetőeljárásban olyan, fogyatékossgal élő gyerekeknek segítséget nyújtsanak, akik erőszak áldozatává váltak. A szakértő azt is kiemelte, hogy a gyermekvédelmi hatóságok elsősorban a gyermeket a másodlagos áldozattá válástól igyekeznek megvédeni, a rendőrség

pedig a bizonyítékok gyűjtésére koncentrálnak. Más interjúalanyok olyan pozitív fejleményekről is beszámoltak, mint amilyen a Barnahus-modell nemzeti szintű végrehajtása, a gyermekek kikérdezésére vonatkozó speciális rendelkezések és a nemzeti emberi jogi intézményekkel való jó együttműködés. A rendőrség és a gyermekvédelmi hatóságok közötti együttműködés fontosságát egy az interjú során általunk meghallgatott rendőr (nő) is kiemelte. Egy gyermekekkel foglalkozó pszichiáter (férfi) azt magyarázta, hogy a szociális munkások fontos kapcsolatot jelentenek a rendőrök és az orvosok között, akik „más nyelvet beszélnek”.

A gyermekvédelmi hatóságokat úgy jellemezték, hogy azok nem hatékonyak, alulfinanszírozottak és súlyos munkaerőhiánnyal küzdenek, valamint jelentős a munkaerő-fluktuáció. Ezek miatt az okok miatt gyakran nem áll rendelkezésükre sem elegendő információ, személyzet és idő, hogy feladataikat megfelelően végezzék. Néhány interjúalany megemlítette, hogy a gyermekvédelmi hatóságoknak nincs kapacitása arra, hogy a rendszerszintű problémákat megoldja, és az egyéni erőfeszítések nem elegendőek a szociális ellátórendszer hiányosságainak áthidalására. A gyermekvédelmi jelzőrendszerre több interjúalany fontos eszközként hivatkozott. Egy általunk megkérdezett bírónő (nő) megjegyezte, hogy míg kétségtelenül vannak hiányosságok, a jelzőrendszer hasznos és a bírók is azon keresztül élnek jelzéssel. A különböző hatóságok közötti koordináció szintén bonyolulttá válhat a különböző egységek közötti feladatmegosztás vitás volta miatt. Egy családsegítő és gyermekvédelmi központban dolgozó szociális munkás (férfi) a gyámhatósággal való együttműködést így írta le: *„Velük sokkal jobb a viszony. (...) De velük se egyszerű”*.

Jogorvoslat és kompenzáció

Az áldozatok jogorvoslatait illetően az interjúalanyainknak nem volt tudomása olyan esetekről, amikor az áldozatok formálisan is kompenzációt kaptak volna. Egy jogi szakértő (férfi), aki egy nagy intézmény monitorozási látogatásán vett részt, amely később büntető feljelentéshez vezetett, azt említette, hogy feljelentést követően néhány bentlakót támogatott lakhatási forma keretében helyeztek el. Az áldozatsegítő központnál dolgozó interjúalanyunk (nő) kifejtette, hogy az áldozatok részére pénzügyi támogatás áll rendelkezésére, amennyiben a bűncselekményt bejelentik, és amely általában az áldozatsegítő szolgálatok által nyújtott segély. A segítség más formái, mint például a lelki segítségnyújtás vagy a jogsegély azon

áldozatoknak is rendelkezésére állnak, akik még nem tettek büntető feljelentést az ügyben.

Az erőszak megelőzését és kezelését segítő tényezők

Az interjúk során afelől is érdeklődtünk, hogy az áldozatok számára milyen típusú támogatás jelentene ténylegesen segítséget a bántalmazásnak akár a megelőzésében vagy a kezelésében. Egy szociális munkás védelmet jelentő tényezőként említette a közösséggel való kapcsolatot és a támogató szociális hálót. Egy egyetemi kutató (nő), aki pszichoszociális fogyatékossgal élő felnőttekkel dolgozik, szintén kiemelte a közösségi alapú szolgáltatásokat, a társak támogató erejét, valamint a helyi közösségekkel való kapcsolatok és interakciók fontosságát. (Példaként a “külső” munkahelyet, vagy, ha az érintett vallásos, a templomba járást említette.) Bentlakásos intézményekkel, csoportos otthonokkal és támogatott lakhatás terén tapasztalattal rendelkező szociális munkások (nő és férfi) azt hangsúlyozták, hogy a kliensnek biztonságban kell éreznie magát az adott környezetben és azokkal, akik őt körül veszik (a személyzet tagjait is ideértve), akkor több indítást éreznének a bántalmazás jelentésére. Egy általunk megkérdezett bíró (nő) azt javasolta, hogy amennyiben a rendszerben dolgozó szakemberek felismerik az áldozat fogyatékossgát, proaktívabb módon éljenek a “különleges bánásmód” adta lehetőséggel. A jogi háttérrel és a büntetőeljárásban a különleges bánásmód alkalmazásának feltételeiről a jogi és szakpolitikai háttérrel szóló fejezetben írtunk.

Hogyan befolyásolta a helyzetet a COVID-19 világjárvány?

Ahogy arra a 2020-as, Fogyatékosokkal élő jogai a világjárvány alatt c. jelentés is utalt, a fogyatékosokkal élő gyerekek, valamint nők és lányok azon különösen marginalizált társadalmi csoportok közé tartoznak, akiket aránytalanul súlyosan érintett a világjárvány. Ezért különösen lényeges volt, hogy kutatásunkban a COVID-19 járvánnyal kapcsolatos tapasztalataikat is megragadjuk.

Sok szakember, akivel beszéltünk, rendszeresen kapcsolatban állt értelmi vagy pszichoszociális fogyatékosokkal élő nőkkel és gyerekekkel, és úgy tűnik, hogy igen vegyes tapasztalataik voltak a világjárvány alatt. A bentlakásos intézményekben lakó felnőttek számára a lezárások sok feszültséget okoztak, annak ellenére, hogy több intézményben kísérletet tettek arra, hogy a bentlakók kapcsolatban maradjanak családjukkal és gondnokukkal. Az interjúalanyok többen utaltak információhiányra azzal kapcsolatban, hogy ki mehet el, illetve ki látogathat és mikor, és kinek kell állnia a kötelező PCR -tesztek költségeit. Ezenfelül, az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala egyik jelentésében megállapította, hogy néhány, intézményben élő fogyatékos személy halála megelőzhető lett volna. A bentlakásos intézményekben a túlszűfoeltság és a munkaerőhiány további veszélyt jelentett a bentlakókra nézve a világjárvány alatt.

Ami az önálló életvitelt folytató, fogyatékosokkal élő személyeket illeti, a lezárások súlyos törést okoztak a személyes és szakmai kapcsolataikban. Az önálló életvitelt folytató, fogyatékosokkal élő személyeknek nagy nehézséget okozott, hogy személyes segítőt találjanak maguknak és tartottak attól, hogy intézménybe kell vonulniuk. A világjárvány egyes csoportokat súlyosabban érintett, míg másoknak kisebb változást hozott: “beszéltem néhány emberrel a COVID-járvány után, (...) hogy hogy élték meg hogy el kellett zárkozni, távolságtartás, stb. Mondták, hogy nekik egyébként ilyen hétköznapijaik is.” – mondta egy kutató (nő).

A fogyatékosokkal élő személyekkel munkájukból kifolyólag közvetlen kapcsolatban álló szakemberek egyetérteni látszottak abban, hogy a nők és gyerekek elleni erőszak megnövekedett a világjárvány alatt. A lezárások miatt az iskolák nem tudtak a gyermekvédelmi jelzőrendszer részeként fellépni. Általában az iskoláknak fontos szerep jut a gyermekekkel szembeni erőszak felfedezésében, felismerésében és bejelentésében. Az online oktatás megszüntette ezt a

lehetőséget, amely megnövelte a bántalmazás látenciáját és az elkövetők büntetlenségét. Ez a családok biztonságára nézve a világjárványnak egy olyan általános következménye volt, amely a fogyatékossgal élő nőket és gyerekeket súlyosabban érintette.

Ami a családi és párkapcsolati erőszakot illeti, az interjúalanyok arról számoltak be, hogy sok, már korábban is folytonos bántalmazás fokozódott, mivel a lezárások időszaka kiváltó tényező volt az elkövetők számára. Különböző szakterületen dolgozó szakemberek erősítették meg, hogy a nemi alapú és a fogyatékossgal összefüggő erőszak megnövekedett, és többen közülük megjegyezték, hogy ezt különösen nehéz volt felfedezni és kezelni: *“Minél inkább bezártabb, annál inkább nehezebb kideríteni bármit. (...) Teljesen követhetlenné vált ez a dolog.”* Miközben néhány interjúalany azt érezte, hogy a fogyatékossgal élő nők és gyerekek ellen elkövetett bántalmazásokkal kapcsolatos, ténylegesen bejelentett ügyek száma megnövekedett, mások azt jegyezték meg, hogy az áldozatok rendkívül elszigeteltek voltak, amely hozzájárulhatott ahhoz, hogy még magasabb lett a be nem jelentett ügyek száma, mint általában. Nehéz következtetéseket levonni a kapcsolati erőszakra vonatkozó hivatalos bűnügyi statisztikákból, ugyanis abban az ügyek csak bizonyos időeltolódással jelennek meg, attól függően, hogy az ügyben emelnek-e vádat és mikor, illetve ahogyan arra korábban is utaltunk, azért is, mert az ügyek nagy részben nem tettek feljelentést.

05

ÖSSZEGZÉS ÉS
AJÁNLÁSOK

Összegzés

Megállapításaink bemutatják, hogy mik az erőszak azon formái, például a verbális és fizikai bántalmazás, a kényszer-fogamzástól vagy a szexuális erőszak, amelyet a fogyatékossgal élő nők és gyerekek megtapasztalnak. Jelentésünket a jogi környezet feltérképezésével és azon jogorvoslatok bemutatásával kezdtük, amelyek az intézményi körülményekkel és szabálytalanságokkal szembesülni kénytelen, fogyatékossgal élő nők és gyerekek rendelkezésére állnak. Ez az alapul szolgáló jogi elemzés kiegészült az azt követő interjúkkal, amelyek közvetlenül ragadták meg a szakemberek és fogyatékossgal élő személyek tapasztalatait, átfogó képet adva a különböző környezetekben az erőszak megelőzésével, felfedezésével és megválaszolásával kapcsolatos akadályokról, problémákról és javaslatokról.

Az áldozatoknak gyakran nagy nehézséget okoz a bántalmazás azonosítása a szükséges információk és források hiánya miatt. Az előítéletek, a téves társadalmi felfogások és a fogyatékossgal kapcsolatos, illetve nemi sztereotípiák további gátját képezik az átfogó szexuális felvilágosításnak, amely állandósítja a fogyatékossgal élő nők és gyerekek sérülékenységét. Az intézményi környezet termékeny talajt jelent az erőszak számára, ahol bizonyos esetekben az erőszak normalizálása is előfordul a személyzet megfelelő képzettségének hiánya, a munkaerőhiány és az intézményi túltelítettség miatt. A szociális ellátó intézményekben hiányoznak a hatékony panaszmechanizmusok, külső felügyeletük pedig korlátozott, ezért olyan környezetet teremtenek, amelyben az erőszak megtörténtét gyakran nem jelentik be. Amennyiben az erőszakot bejelentik, a panaszok jó része az intézményen belül marad, valószínűleg azért, mert hiányzik a panaszok független kiértékelése és a kliensek többszörösen kiszolgáltatott helyzetben vannak.

A fogyatékossgal élő nőknek több lehetőséget kell adni arra, hogy elhagyják a szociális intézményeket, különösen olyan helyzetekben, ha az erőszakot ezekben a létesítményekben követik el. A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság Irányelveivel összhangban folytatni kell az intézményi ellátás visszaszorítását és az önálló életvitel támogatását. A bentlakásos intézményekben való elhelyezés azon fogyatékossgal élő nők és gyerekek számára, akik erőszak áldozatává váltak, nem jelent valódi védelmet, továbbá

sérti az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jogukat.

A meglévő keretrendszer és szabályozás hiányosságokat mutat a nemi alapú erőszak hatékony megelőzése, azonosítása és bejelentése terén. A hatóságok közötti összehangolt erőfeszítések hiánya párosulva egy rendszerszinten alulfinanszírozott és túlterhelt gyermekvédelmi rendszerrel tovább nehezíti a fogyatékossgal élő gyerekek bántalmazásával kapcsolatos ügyek jelentését és kivizsgálását.

A kutatás eredményei kiemelik annak szükségességét, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény alapelveit figyelembe kell venni a monitorozásimechanizmusok kialakításakor. Elengedhetetlen az áldozatközpontú igazságszolgáltatási rendszer, az intézményekben a bejelentésekre vonatkozó egyértelmű protokollok bevezetése, a személyzettől független, külső bejelentésekre szolgáló mechanizmusok megléte, valamint átfogó oktatás és képzések tartása szakemberek és a közösség tagjai számára. Az elvek kialakításakor a fogyatékossgal élő nők és gyerekek többszörösen hátrányos helyzetének megfelelő figyelembevétele érdekében tekintettel kell lenni a nem, a fogyatékossgal, az etnikai származás és a szexuális orientáció interszekcionalitására.

A segítő szolgálatok, miközben pozitív lépéseket is tesznek, jelentős gyengeséget mutatnak. A gyermekvédelmi rendszer hézagjai, a hiányosságok, valamint az értelmi és pszichoszociális fogyatékossgal élő nők számára rendelkezésre álló menedékhelyek hiánya jelentős kihívást jelentenek. A COVID-19 világjárvány hatásai tovább terhelték a segítőszolgálatokat, fokozták a bentlakásos intézményekben a feszültséget, az önálló életvitelt folytatók számára pedig jelentős törést okoztak a személyes és szakmai kapcsolatokban. Az intézményi ellátás visszaszorításáról szóló legfrissebb ENSZ Iránymutatásoknak megfelelően a segítő szolgálatoknak a fogyatékossgal élők számára veszélyhelyzetekben is elérhetőnek kell lenniük és rendelkezésre kell állniuk.

Az ajánlások az intézményi ellátás visszaszorításának, az oktatásnak és képzésnek, a bántalmazások jelentésére vonatkozó egyértelmű protokolloknak, valamint az áldozatsegítő szolgálatok kapacitásbővítésének fontosságát hangsúlyozzák. Az áldozatközpontú igazságszolgáltatás, a diszaggregált adatgyűjtés és egy átfogó, együttműködésen alapuló megközelítési mód elengedhetetlenül fontos a fogyatékossgal élő nők és gyerekek ellen

elkövetett erőszak mértékének megértése és megfelelő kezelése érdekében. Olyan paradigmaváltást javasolunk, amely elmozdulást jelent az önálló életvitel felé, szakít az intézményi elhelyezéssel és az intézményi kultúrával, valamint valamennyi sérülékeny személy számára egy biztonságosabb környezet kialakítására törekszik.

Ajánlások

Az intézményi ellátás visszaszorításának végrehajtása összhangban a fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottságnak az intézményi ellátás visszaszorításáról szóló Iránymutatásaival. *„Az intézményi ellátás sérti a fogyatékossgal élő személyek önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jogát⁷¹”.* A fogyatékossgal élő személyek gondnokság alá helyezése nem tekinthető sem az önálló életvitel formájának, sem pedig a védelem formájának. A bejelentések megtétele és a segítség nem függhet a gondnoktól vagy a családtól. A tagállamoknak olyan, támogatott döntéshozatali rendszert kell kialakítaniuk, amely valamennyi, fogyatékossgal élő nő és gyerek számára lehetővé teszi azt, hogy dönthessenek a büntető feljelentésről, arról, hogy hol kívánnak élni, valamint, hogy milyen típusú segítséget kívánnak igénybe venni (a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény 12. cikkével összhangban). Az intézményi ellátás visszaszorítására irányuló eljárásoknak figyelemmel kell lenniük a fogyatékossgal élő nőket és lányokat érintő kettős diszkriminációra, valamint arra, hogy fokozottan ki vannak téve az erőszak és kizsákmányolás veszélyének. Azoknak a nőknek és gyerekeknek, akik az őket segíteni hivatott intézményekben és programokban válnak bűncselekmény áldozatává, az ismételt áldozattá válás megelőzése érdekében biztosítani kell a közösségen belüli önálló életvitelhez szükséges támogatást és eszközöket.

A fogyatékossgal élő személyekkel dolgozó szakemberek számára oktatást, illetve képzést kell nyújtani, összpontosítva az erőszak és a rossz bánásmód egyéb formáinak megelőzésre, valamint arra a valamennyi fogyatékossgal élő személyt megillető jogra, hogy közösségben éljen. Sok interjúalany hangsúlyozta, hogy a fogyatékossgal élő nők és gyerekek ellen elkövetett erőszak elleni küzdelemben kulcsfontosságú, hogy nagyobb hangsúly kerüljön a megelőzésre. Valamennyi, fogyatékossgal élő személyekkel dolgozó szakembernek az erőszak megelőzéséről és kezeléséről szóló képzésen kellene részt vennie. Az ENSZ Iránymutatásokban megfogalmazott ajánlás szerint: *„az intézmények működtetéséért felelős hatóságok és a személyzet tagjai, valamint az igazságszolgáltatás és*

---

⁷¹ CRPD/C/5 (2022). A fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó ENSZ bizottság. Iránymutatások az intézményi ellátás visszaszorításáról, ideértve a veszélyhelyzetekben történő ellátást is.

a bűnüldöző szervek tagjainak megfelelő képzésben kell részesülnie a fogyatékossgal élő személyeknek a közösségben éléshez való jogával kapcsolatban.” Az oktatást, illetve képzést nyújthatják kormányzati szervek, felsőoktatási intézmények és civil szervezetek, fogyatékos személyek és szervezeteik bevonásával.

A fogyatékossgal élő személyeket oktatásban, illetve képzésben kell részesíteni a jogokra, a szexuális felvilágosításra, az erőszakra és az személyes integritásra kiterjedően. A fogyatékossgal élő személyek gyakran nem ismerik fel, ha velük szemben erőszakot követnek el, mivel nem férnek hozzá a jogokról, az erőszakról és a szexuális felvilágosítással kapcsolatos információkhoz. Az e témákat érintő oktatást életkornak megfelelően és a nemi kérdésekre érzékeny formában kell megszervezni. A fogyatékossgal élő nőket fel kell ruházni azzal a joggal, illetve részükre életkoruknak megfelelően segítséget kellene nyújtani annak érdekében, hogy saját maguk dönthessenek az életüket érintő kérdésekben.

„Ami nekem mostanában nagy szívfájdalmam, az az igazi megelőzés. Hogy ténylegesen látjuk-e, hogy a megelőzés az hogyan és mit lehetne. Tehát az, hogy a szexuális bántalmazásnál nem csak az a megelőzés, hogy hogyan tudom megvédeni magam az utcán esetlegesen, amiben benne van ugye az áldozathibáztatás is. De hogy hanem az, hogy egyáltalán a gyerekeket nem tanítjuk meg, ez a bizonyos szexedukáció, hogy a határookra.”—

Rendőr (nő)

Egyértelmű protokollokat kell kialakítani az intézményekben, így többek között a szociális otthonokban, az oktatási intézményekben, valamint a fogyatékossgal élő személyeket segíteni hivatott létesítmények és programok keretén belül elkövetett erőszak jelentésére vonatkozóan. Elengedhetetlen az erőszak jelentésére szolgáló olyan külső eljárások megállapítása, amelyek függetlenek a személyzettől, a családtagoktól és a gondnokságot ellátó személyektől, különösen amiatt, hogy a nők és gyermekek elleni erőszak elkövetői jellemzően családtagok, gondnokságot ellátó személyek, illetve gondozók. A protokollok és a feladatkörök tisztázása a hatóságokra nézve is szükséges. A család- illetve áldozatsegítő szolgálatok hatékonyabban tudnák fogyatékossgal élő klienseiket segíteni, ha az ügyeik megfelelő kezelésére vonatkozóan protokollokkal rendelkeznének.

Olyan könnyen hozzáférhető, bejelentésre szolgáló mechanizmusokat kell kialakítani, fogyatékos személyekkel együttműködve, amelyek segítik az áldozatokat abban, hogy a bűncselekmények megtörténtét jelentsék. A nőket és gyermekeket támogatni kellene abban, hogy a bűncselekményeket önállóan tudják bejelenteni, és hogy segítséget kapjanak, különösen az összeférhetetlenséget jelentő helyzetekben, amikor az erőszakot a gondokságot ellátó személy vagy a gondozó követi el. Az áldozatok számára olyan könnyen hozzáférhető, bejelentésre szolgáló mechanizmusokat is ki kell alakítani, amelyen keresztül valamilyen kompenzációt kaphatnak.

A nemzeti és a független nemzetközi emberi jogi szervezeteknek rendszeres monitoring látogatásokat kellene tenniük az intézményekben, illetve a közösségi alapú szolgálatoknál. A monitoring látogatásokat előzetes bejelentés nélkül, továbbá fogyatékossgal élő személyek és külső szervezetek részvétele mellett célszerű lefolytatni. Ez elősegítené az intézményekben és a programok keretében a fogyatékossgal élő nők és gyermekek sérelmére elkövetett erőszak azonosítását.

Áldozatközpontú igazságszolgáltatási rendszert kell létrehozni. Néhány interjúalany kritikát fogalmazott meg a különböző hatóságok közötti együttműködési mechanizmusok hézagjai, valamint az egyértelmű protokollok hiánya miatt. Miközben a gyakorlati szakemberek elismerték, hogy az elmúlt években több területen is történt előrelépés, például a gyermekbarát igazságszolgáltatás terén, az áldozatoknak továbbra is nehézséget okozhat az igazságszolgáltatás rendszerében való eligazodás. Alapvető fontosságú az áldozatok bírósági eljáráshoz való hozzáféréseinek, illetve abban történő teljes részvételük biztosítása. Fontos, hogy az áldozatok számukra érthető nyelven, világos tájékoztatást kapjanak a rájuk váró következő lépésekről, a jogaikról és az elérhető szolgáltatásokról, valamint az eljárás során kapható könnyítésekről. A büntetőeljárásban lehetőséget kell adni a fogyatékossgal élő gyermek- és női áldozatokkal, illetve tanúkkal való olyan bánásmódra, amely figyelemmel van az általuk átélt traumára.

Bővíteni kell a(z áldozat) segítő szolgálatok kapacitásait oly módon, hogy a fogyatékossgal élő személyek által igénybe vehető, testreszabott általános

szolgáltatásokat tudjanak nyújtani. Az értelmi illetve pszichoszociális fogyatékossgal élő nők további kihívásokkal szembesülnek az áldozatsegítő-rendszerben való elhelyezésük, és az átélt traumát tekintetbe vevő információkhoz való hozzáférés tekintetében. A menedékházak férőhelyeinek száma igen korlátozott és nem áll rendelkezésre elegendő szakember, aki fogyatékossgához igazodó, az átélt traumát tekintetbe vevő gondozást tudna biztosítani.

„És hát a másik, ami még egy kihívás ebben a [z áldozatsegítő] rendszerben, hogy hát, mivel csak töredéke áll rendelkezésre a férőhelyeknek, ezért hát erősen priorizálni kell bizonyos irányokba. Tehát nagyon erős a válogatás, úgyhogy hát általában ilyen 3-5 gyermekkel van jó esélye egy nőnek például arra, hogy egy ilyen krízishelyre bekerüljön, ami ugye egy rövid idejű ellátás, ahonnan valahova tovább kellene, hogy jusson. És hát ez sem igazán nincs meg itt sem a lefedettség ebből a szempontból.”

–Áldozatsegítéssel foglalkozó civil szervezet képviselője (nő)

„Nem tudom mennyire Magyarország-specifikus, de itt biztos így van, hogy maga az egészségügyi rendszer sem alkalmas semmire. Tehát egyrészt annyi ügyfél van, tehát hogyha mondjuk el kell menni nekem egy pszichológushoz, azt mondják, hogy akkor jöjjenek 3 hónap múlva vagy 6 hónap múlva. Tehát ilyen krízisalapú, van egy két hely egyébként akik így próbálkoznak, ilyen autista alapítványok, de ott se van erre... És tudom mi is kerestünk az ügyfélnek és nem volt könnyű olyan szakembert találni, aki fogyatékos-specifikusan, lehet hogy már dolgozott fogyatékos emberekkel, hajlandó is lett volna és kapacitása is lett volna, és mondjuk nem pro bono, de arról is volt szó, hogy ezért az ügyfél ezt saját maga tudta rendezni és fizetni. Tehát nem pro bono csinálta ezt, hanem mint egy másik ügyfél, de legalább fogyatékos-specifikus ügyfelet is fogadott soron kívül. De ez már csak ilyen saját kapcsolatokon belül sikerült. Egyébként azt tudták mondani, hogy jöjjenek vissza fél év múlva.”

– Fogyatékossgal élő személyekkel dolgozó szociális munkás (férfi)

A fogyatékossgal élő nők és gyermekek elleni erőszak jelenségének jobb megértése érdekében javasoljuk az igazságszolgáltatási rendszeren belüli részletesebb adatgyűjtést. Az egyes szempontok szerinti bontásban megjelenített adatok segíthetnek pontosabb megvilágításba helyezni a fogyatékossgal élő nőkkel és gyermekekkel szemben

elkövetett erőszak azonosított eseteinek mértékét, segíthetnek a rejtett trendek kimutatásában, továbbá nagyobb láthatóságot biztosítanak a problémának, amely új szakpolitikák kialakítását segítheti elő.

1. melléklet: Interjúalanyok és kutatásetikai megjegyzések

Interjúalanyok

- Három gyógypedagógus és kutató (nők)
- Gyógypedagógus és a könnyen érthető kommunikáció szakértője (nő)
- Fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó gyógypedagógus (nő)
- Két, fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó szociális munkás (férfiak)
- Szociológus és gyermekvédelmi szakértő (nő)
- Két fogyatékossgügyei szakértő nemzeti emberi jogi intézménytől (nők)
- Jogsegélyszolgálat jogásza (nő)
- Fogyatékossgal élő személyek jogaival foglalkozó civil szervezet jogásza (férfi)
- Emberi jogi civil szervezet fogyatékossgügyei szakértője (férfi)
- Gyermekkorház gyermekpszichiátere (férfi)
- Áldozatsegítéssel foglalkozó civil szervezet képviselője (nő)
- Rendőr (nő)
- Családsegítő és gyermekvédelmi központban dolgozó szociális munkás (férfi)
- Bíró (nő)
- Gyerekpszichológus (nő)
- Hazai áldozatsegítő központ képviselője (nő)

12 interjút folytattunk le online, Zoomon keresztül, 6-ot személyesen és egyet e-mail-en keresztül, az interjúalanyok preferenciáihoz igazodva. Az interjúk átlagosan 63 percig tartottak. A legrövidebb interjú 36 perces, a leghosszabb 90 perces volt.

Valamennyi Zoom-on és személyesen folytatott interjúról felvétel és leirat, továbbá összefoglaló készült. Az adatokat tematikus elemzés alapján elemeztük. Az interjúk során gyűjtött adatokat a Validity saját számítógépes rendszerében tároltuk, amelyhez csak a kutatást végző csoport tagjai férhettek hozzá.

Kutatásetikai megjegyzések

A kutatásetikai szempontok alapvető fontosságúak a kutatás folyamata során, továbbá a résztvevők biztonsága és jólléte mindvégig kiemelt szerepet töltött be. A kutatás során a következő etikai megfontolások voltak különösen fontosak:

- Előzetes tájékoztatáson alapuló beleegyezés: valamennyi interjúalany mindenre kiterjedő tájékoztatást kapott a kutatási projektről, annak céljairól és az abban való részvételről. Minden interjúalany lehetőséget kapott arra, hogy kérdéseket tegyen fel, továbbá tájékoztattuk őket arról, hogy a kutatásban való részvételt bármikor megtagadhatják.
  - Titoktartás: az interjúk során gyűjtött valamennyi információt bizalmasan kezeltünk. A résztvevőket tájékoztattuk arról, hogy a tőlük származó információt hogyan használjuk fel. Az interjúalanyok lehetőséget kaptak továbbá arra, hogy ellenőrizzék a jelentés tervezetét annak nyilvánosságra hozatala előtt, annak biztosítása érdekében, hogy az valamennyi információt anonimizált formában tartalmazzon, és az említett esetekre vagy az interjúalanyokra vonatkozóan személyes adat ne kerüljön nyilvánosságra.
  - Biztonság: a kutatásban részt vevő, korábban bántalmazást vagy erőszakot átéltnők és gyerekek további bántalmazás veszélyének lehetnek kitéve. A kutatók gondoskodtak róla, hogy a résztvevők az interjúk során és azt követően biztonságban legyenek.
  - Tisztelet: a kutatás folyamata során tisztelettel és méltóságukat tiszteletben tartva bántunk a résztvevőkkel. A kutatók megfontoltan mérlegelték, hogy hogyan kommunikálnak a folyamat során, és tartózkodtak az érzéketlen vagy bántó kérdések feltevésétől.
  - Egyéni döntés tiszteletben tartása: a kutatás résztvevői szabadon dönthetnek arról, hogy részt kívánnak-e venni a kutatásban. A kutatók törekedtek arra, hogy a résztvevőknek szükség esetén ésszerű alkalmazkodást biztosítsanak.
  - Gyermekvédelmi szabályzat: a kutatói csapat ismerte a szervezet gyermekvédelmi szabályzatát, valamint azokat az eljárásokat, amelyeket bármiféle aggodalomra okot adó körülmény esetén követni kell.
-